

**EVROPSKI UNIVERZITET BRČKO DISTRIKT
BOSNE I HERCEGOVINE
PRAVNI FAKULTET
OPŠTE PRAVO**

**DRŽAVLJANSTVO KAO PRAVNA VEZA IZMEĐU
DRŽAVE I GRAĐANINA**

- DIPLOMSKI RAD -

Mentor:

Doc. dr. Albina Fazlović

Kandidat:

Begović Đulzada

Br. Indeksa 047/15 - OP

Brčko, Juli 2019.godine

SADRŽAJ

UVOD	3
1. DRŽAVLJANSTVO KAO STATUS	5
1.1. Sticanje državljanstva ,	5
1.1.1. Osnovna načela za sticanje državljanstva	7
1.1.2. Odnos države i državljanstva	8
1.1.3. Vidovi državljanstva	10
1.2. Državljanstvo i problemi apatrida i bipatrida	11
1.2.1. Međunarodno pravo i apatridija	13
1.2.2. Odlike državljanstva	16
1.2.3. Ustavi o državljanstvu	16
2. DRŽAVLJANSTVO BOSNE I HERCEGOVINE	19
2.1. Kontinuitet bosanskohercegovačkog državljanstva	19
2.2. Postupak sticanja državljanstva Bosne i Hercegovine	22
2.2.1 Sticanje državljanstva Bosne i Hercegovine porijeklom	23
2.2.2 Sticanje državljanstva rođenjem na teritoriji Bosne i Hercegovine	24
2.2.3 Sticanje državljanstva Bosne i Hercegovine usvojenjem	25
2.2.4 Sticanje državljanstva Bosne i Hercegovine naturalizacijom	25
2.2.5 Sticanje državljanstva Bosne i Hercegovine međunarodnim sporazumom	28
2.3. Prestanak državljanstva Bosne i Hercegovine	30
2.3.1. Prestanak državljanstva Bosne i Hercegovine odricanjem	31
2.3.2. Prestanak državljanstva Bosne i hercegovine otpustom	32
2.3.3. Prestanak državljanstva Bosne i Hercegovine oduzimanjem	33
2.4. Odnos između državljanstva Bosne i Hercegovine i Entiteta	34
3. UPOREDNOPRAVNI PRIKAZ UREĐENOSTI USLOVA ZA STICANJE I PRESTANAK DRŽAVLJANSTVA	37
3.1. Regulisanje državljanstva na prostoru bivše SFR Jugoslavije	37
3.2. Urednopravni prikaz uređenosti uslova za sticanje i prestanak državljanstva Republike Srbije	38
3.3. Urednopravni prikaz uređenosti uslova za sticanje i prestanak državljanstva Republike Hrvatske	40
ZAKLJUČAK	43
LITERATURA	45

UVOD

Biti državljanin neke države, u skladu sa zakonom, znači da se pojedinac automatski smatra državljaninom pod uslovima navedenim u državnim pravnim instrumentima koji se odnose na državljanstvo ili da je pojedincu državljanstvo dodijeljeno odlukom nadležnog državnog tijela. Ti instrumenti mogu biti Ustav, Predsjednička uredba ili Zakon o državljanstvu.

Sam pojam državljanstvo označava poseban pravni odnos, koji postoji između države i pojedinca, na osnovu kojeg nastaju određena prava i obaveze kako na strani države, tako i na strani pojedinca.

Sticanjem državljanstva određene države, pojedinac pravno pripada toj državi. Na takvom odnosu države i pojedinca, stvoreno je unutrašnje pravo državljanstva. U odnosu na čovjeka, država reguliše pitanja državljanstva, utvrđuje načine sticanja, promjene i prestanka državljanstva, odnosno određuje pod kojim uslovima pojedine osobe prestaju biti njihovi državljani.

Svaka država propisuje svoja pravila kojim reguliše pitanje državljanstva, a naročito ona od kojih zavisi koje će osobe i pod kojim uslovima smatrati svojim državljaninom, odnosno pod kojim uslovima pojedine osobe prestaju biti njihovi državljani. Tako *Evropska konvencija o državljanstvu* iz 1997. godine u članu 3. propisuje da će svaka država svojim pravnim propisima odrediti ko su njihovi državljani, pa tako i država Bosna i Hercegovina svojim zakonodavstvom uređuje državljanstvo svojih građana.

„Svako ima pravo na državljanstvo. Nikom ne bi smjelo biti samovoljno uskraćeno pravo na državljanstv, odnosno pravo na promjenu državljanstva“.¹ Ovim odredbama člana 15 Opšte deklaracije o ljudskim pravima iz 1948. godine svakom se pojedincu priznaje, nezavisno od toga gdje se nalazi, pravo na pravnu povezanost s državom. Državljanstvo ne samo da ljudima potvrđuje osjećaj identiteta, već im daje i pravo na pravnu zaštitu kao i na druga brojna građanska, politička, ekonomska i socijalna prava. Dakle, pravo na državljanstvo jeste jedno od ljudskih prava, ali ono je i pravo koje predstavlja osnov za sticanje i ostvarivanje nekog drugog ljudskog prava koje je takođe međunarodnim i unutrašnjim pravom priznato.

¹ UNHCR, Priručnik za parlamentarce „*Državljanstvo i apatridnost*“, br. 11 – 2005., str. 10

Nezavisno od skupa međunarodno pravnih propisa koji se odnose na sticanje, gubitak ili uskraćivanje prava na državljanstvo, bez državljanstva žive milioni ljudi širom svijeta. Njih nazivamo osobama bez državljanstva ili apatridima. Razlozi koji mogu dovesti do neposredovanja državljanstva različiti su, poput sukoba zakona, ustupanja teritorija, bračnog prava, upravne prakse, diskriminacije, nepostojanja upisa u matičnu knjigu rođenih, denacionalizacije, kada država pojedincu ukida pravo državljanstva, te odricanja od državljanstva, odnosno kada pojedinac odbija zaštitu države. U pozitivnom vidu sukoba državljanstva javljaju se lica sa dva (bipatridi) ili više državljanstava (polipatridi).

Mnoge osobe u svijetu koja nemaju državljanstva su žrtve prisilnog raseljavanja. Osobe koji su protjerane iz svojih domova su naročito podložni apatridiji, posebno kad je njihovo raseljavanje praćeno promjenom teritorijalnih granica, ili kad pomjeranje granica slijedi nakon raseljavanja. Kada je u pitanju zaštita izbjeglica, državljanstvo se mora tretirati kao institut bez čijeg regulisanja ne mogu biti riješeni njihovi problemi.

Najbolji način za smanjenje ili ukidanje apatridije kao sveprisutnije pojave jeste usvajanje nacionalnih zakonodavstava usklađenih s međunarodnim pravom. Tako će se onemogućiti samovoljno uskraćivanje državljanstva pojedincu i osigurati mogućnost dodjeljivanja državljanstva u okolnostima usljed kojih bi osoba inače ostala bez državljanstva i osigurati odgovarajuća zaštita osoba koja nemaju državljanstvo ili koje će u određenom trenutku ostati bez njega.

Međunarodno pravo obavezuje države da vode računa o tome da svaki čovjek ima pravo na državljanstvo, da mu se ono ne smije uskratiti bez obzira na neka posebna svojstva pojedinca ili grupe ljudi, ili posebnih okolnosti u kojima se mogu naći. U međunarodnom pravu postoje standardi ljudskih prava koji se tiču svih subjekata prava na državljanstvo kao i na izbjeglice. Njihova suština se uvijek svodi na sprečavanje nastanka situacije u kojima lica ostaju bez državljanstva, odnosno sprečavaju pojave apatrida. Na sve subjekte prava na državljanstvo mogu se primijeniti pravila o smanjivanju „slučajeva apatridije“, njihov glavni cilj jeste da se bitne situacije u kojima bi lica mogla postati apatridi budu razriješene na taj način što će se na njih primijeniti pravila „izvan“ ili „preko“ onih koja se zasnivaju na osnovnim principima sticanja, promjene ili prestanka državljanstva.

1. DRŽAVLJANSTVO KAO STATUS

1.1. Sticanje državljanstva

Državljanstvo je odnos javnopravnog karaktera između pojedinca i suverene države na osnovu koga to lice ima status po kome su mu, uz odgovarajuće obaveze, dostupna sva prava građanina u toj državi, bez obzira da li se nalazi na njenoj teritoriji ili u inostranstvu.² Na osnovu državljanstva lice stiče status državljanina zemlje koja mu čini pravno dostupnim određena građanska, politička, socijalna i druga prava, ali ga i stavlja u situaciju da mu se mogu nametnuti određene obaveze i dužnosti.

Kao pravni odnos fizičkog lica i suverene države državljanstvo nastaje na osnovu određenih načina sticanja državljanstva i prestaje na osnovu određenih načina prestanka državljanstva.

Načini sticanja državljanstva mogu biti osnovni i dopunski. Osnovni način sticanja državljanstva su svi oni na osnovu kojih se stiče državljanstvo već u trenutku rođenja. U pojedinim državama takvi načini sticanja državljanstva su državljanstvo prema državljanstvu oca, a u drugim prema državljanstvu oba roditelja, dok u trećim državljanstvo stiče svako lice koje je rođeno na teritoriji takve države.

Dopunski način sticanja državljanstva su oni koji dolaze u obzir samo onda ako nema mjesta sticanju državljanstva osnovnim načinom. Ovim načinom državljanstvo se po pravilu stiče poslije rođenja, ti načini mogu biti različiti u raznim državama i moguće je postojanje više ovakvih načina u jednoj istoj državi.

Treba uočiti da u zemljama u kojima je mjesto rođenja dopunski način sticanja državljanstva (kao što je slučaj u našoj zemlji), da ono nije čisto „dopunski“ način – jer se državljanstvo stiče od rođenja (dakle, kao kod osnovnog), ali se stiče od manjeg broja lica (dakle, kao kod čistog dopunskog načina).³

Sa stajališta pojedinca postojanje odnosa državljanstva znači vezivanje osobe za konkretnu državu na način da joj se formalnopravno priznaju sva prava u toj državi, ali i nameću određene dužnosti pri čemu za ostvarivanje prava i ispunjavanje dužnosti nije odlučujuće da li

² Kasim Trnka, *Ustavno pravo*, Drugo izmjenjeno i dopunjeno izdanje, Sarajevo, 2006., str. 141.

³ Mustafa Kamarić i Ibrahim Festić, *Upravno pravo opšti dio*, 3. izdanje, Magistrat, Sarajevo, 2004., str. 183.

se osoba stvarno nalazi na teritoriji države kojoj kao državljanin pripada ili ne. Zato se u svakoj državi stvaraju posebna pravila kojima država, svaka za sebe, samostalno prema vlastitom shvaćanju i nahodjenju, reguliše posebna pitanja državljanstva, a posebno ona o kojima ovisi koje će osobe i pod kojim uslovima biti njeni državljani.

„Svaka država treba da odredi po svom vlastitom pravu ko su njeni državljani. Ovo pravo treba da prihvate druge države u mjeri u kojoj se ono slaže sa primjenljivim međunarodnim konvencijama, međunarodnim običajnim pravom i principima prava koje je opšte priznato u pogledu državljanstva.”⁴

Osnovno načelo koje se po pitanju državljanstva ističe u teoriji, a i na međunarodnom planu, polazi od potrebe da svaki pojedinac ima državljanstvo i to samo jedno, odnosno da niko ne može imati dva (ili više) državljanstava.⁵ Državljanin je onaj tko po zakonima neke države stekne njeno državljanstvo, a nije ga po tim zakonima izgubio. Prema tome utvrđivanje tko je državljanin neke države ravna se po unutrašnjem zakonodavstvu. Međutim, tu postoje pravila međunarodnog prava koja ograničavaju slobodu zakonodavstva, tj. određuju slučajeve u kojima druge države nisu dužne priznati svojstvo državljanina koje je stečeno po odredbama nekog stranog zakona. Međunarodno pravo ne dopušta prevelika odstupanja od nekih načela koja se u većini zakonodavstva barem donekle poklapaju, a države nisu obvezne priznati sticanje stranog državljanstva koje je izvedeno s nakanom da se zaobiđu ili izigraju njezini zakoni.

U starijoj pravnoj terminologiji, državljanstvo označava podvrgnutost pojedinca određenoj državnoj vlasti. Državljanstvo u modernom smislu jest trajna veza jedne osobe s jednim državnim i pravnim poretkom – a ta veza se sastoji u tome da osoba ima neka prava i obaveze u tom poretku koja nema stranac, dok država ima prema njoj još i posebnu dužnost da je štiti spram drugih država.⁶

Državljanstvo predstavlja poseban pravni status čovjeka za koji država veže određena prava i obaveze koje se, u principu, reflektuju na političku sudbinu te države. Prema tome državljanstvo nosi sa sobom određena prava, kao što su pravo boravka u državi na koju se državljanstvo odnosi, aktivno i pasivno pravo glasa, mogućnost vršenja državnih funkcija itd.

⁴Član 3. Evropske konvencija o državljanstvu, Savjet Evrope, Serija evropskih ugovora br. 166, Strazburg, 6.XI 1997.

⁵ Ivo Borković, *Upravno pravo*, 7. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Narodne novine, Zagreb, 2002., str. 167.

⁶ Nikola Visković, *Teorija države i prava*, 2. izdanje, Birotehnika, Zagreb, 2006., str. 32.

1.1.1. Osnovna načela za sticanje državljanstva

Od posebne važnosti je pitanje sticanja državljanstva. Postoje tri načela sticanja državljanstva koja se mogu i kombinovati:

- Načelo krvne veze (*Ius sanguinius*) - sticanje državljanstva na osnovu porijekla prema kome dijete stiče državljanstvo svojih roditelja bez obzira na mjesto rođenja i mjesto u kome žive roditelji,
- Načelo područja (*Ius soli*) - sticanje državljanstva prema mestu rođenja, prema kome dijete stiče državljanstvo države u kojoj se rodilo i
- Načelo prebivališta (*Ius domicilia*) - sticanje državljanstva prema mestu prebivališta prema kome lice stiče državljanstvo države na čijoj teritoriji živi.

Prema načelu porijekla osnovni kriterijum za određivanje državljanstva je državljanstvo roditelja. Pri ovom kriterijumu djeca slijede roditelje u državljanstvu bez obzira na okolnosti gdje se rode, odnosno koja je država rođenja, i bez obzira da li su roditelji eventualno u nekoj mjeri prekinuli vezu sa svojom državom. Ovaj princip primjenjuje većina evropskih država.

Prema načelu mjesta rođenja, za određivanje državljanstva djeteta nije bitno državljanstvo roditelja, nego isključivo okolnosti mjesta tj. države gdje se dijete rodilo i u ovim slučajevima dijete stiče državljanstvo one države na čijoj se teritoriji rodilo. Ovo načelo uglavnom primjenjuju useljeničke zemlje.

U načelu prebivališta, za razliku od predhodna dva sistema koji služe za određivanje državljanstva djeteta u trenutku rođenja, u ovom načelu se govori o sticanju državljanstva punoljetnih lica koja svojom voljom žele da steknu državljanstvo neke države. U načelu prebivališta nisu bitni ni porijeklo, ni mjesto rođenja već veza sa određenom državom koja se uspostavlja na osnovu dužeg vremenskog perioda prebivanja na teritoriji jedne države.

Državljanstvo koje dijete stekne prilikom rođenja po pravilu je trajnog karaktera, ali nije i nepromjenljivo, jer postoji mogućnost postojanja lica bez državljanstva. Nekada se stranci mogu u velikoj mjeri povezati sa određenom državom tako da se osjećaju njenim državljanima ili požele da to i postanu i u takvim situacijama im je pravnim propisima većine zemalja omogućeno, podnošenjem zahtjeva za sticanje državljanstva i ono se zove sticanje državljanstva naturalizacijom ili prirođenjem. Do sticanja državljanstva naturalizacijom dolazi

konkretnom odlukom organa, uz predhodno ispunjenje određenih uslova, među kojima se za redovnu naturalizaciju u skoro svim državama traži da je lice predhodno prebivalo duži vremenski period na teritoriji date države.

Istorijski gledano prvo se razvio sistem porijekla, bio je razvijen i prihvaćen i dominantan kod nastanka države iz porodice, a to je u staro Grčkim državama, a isti je prihvaćen i u Rimskoj državi. Prvo odstupanje od kriterijuma za određivanje državljanstva po principu mjesta rođenja došlo je u feudalizmu, gdje za državu nisu najbitnije bile porodične veze, nego vezanost za zemlju. Ljudi su pripadali zemlji pa im se tako i državljanstvo određivalo i za to je princip mjesta rođenja potpuno dominirao sve do nastanka kapitalizma, kada dominaciju preuzima princip porijekla.

Za savremene države može se reći da je karakteristično usvajanje jednog sistema kao osnovnog, ali uz primjenu drugih kao dopunskih. Iz ovog se može zaključiti da se države ne ograničavaju na primjenu samo jednog sistema za sticanje državljanstva, jer bi to dovelo do velikih poteškoća, uzima se jedan sistem kao osnovni, ali ne i isključiv. Za koji će se od navedenih principa za sticanje državljanstva odlučiti određena država kao osnovnog zavisi od konkretnih okolnosti, shvatanja zakonodavca, populacione politike i dr. U zemljama imigracije koje su bile primorane da stvaraju svoje državljane poput SAD, Australije, prihvaćeno je načelo mjesta rođenja kao osnovno načelo za sticanje državljanstva. Nasuprot ovim državama zemlje emigracije, tj. u skoro svim državama Evrope postojao je interes za očuvanjem svojih državljana, pa je u njima kao osnovni sistem prihvaćen sistem porijekla.

Danas u svijetu dominira sistem porijekla kao osnovno načelo za sticanje državljanstva, pri čemu se dopunski primjenjuje i sistem rođenja. Imamo i one države u kojima je osnovno načelo za sticanje državljanstva princip mjesta rođenja i one kao dopunski primjenjuju i sistem porijekla, ali je ovaj princip po broju država u kojima se uzima za osnovni zaostaje u odnosu na broj država u kojima se kao osnovno načelo uzima sistem porijekla.

1.1.2. Odnos države i državljanstva

Države, polazeći od osnovnog pojma, odnosno od činjenice da je ona zajednica ljudi, nema i ne može biti bez ljudi koji su njen suštinski i konstitutivni element. Ali nisu svi ljudi koji se u jednom momentu zateknu u jednoj državi njen „narod“, odnosno oni nisu elementi

države. Samo oni ljudi koji se nalaze u posebno pravno uređenom odnosu sa državom, koji podrazumijeva međunarodna prava i obaveze i koji se naziva državljanstvom, predstavljaju njen „narod“. Stanovništvo čine svi ljudi koji žive na teritoriji jedne države, na kojem se u svakom trenutku nalazi najviše njenih državljana. Nekada je ovim elementom smatran narod, kako se ponekad i danas kaže, iako stanovništvo države mogu da sačinjavaju pripadnici jednog, dvaju ili više naroda, uključujući i manje dijelove naroda koji su većina u svojim matičnim državama nacionalne manjine.

Stanovništvo države i narod nisu isto, jer narod može da postoji bez države dok stanovništvo ne može. Zbog toga se kaže da je stanovništvo tvorevina države a narod istorije. Ali, narod i nacija takođe nisu isto jer nacija može da nastane iz dijela jednog naroda, više različitih naroda ili etničkih zajednica. I nacija je tvorevina države. Kada se danas kaže nacija, time se prije svega ističe značaj jedinstva stanovništva kao političkog naroda u državi, u smislu posjedovanja državljanstva i građanskih prava, nego nekog „etničkog naroda“ u njoj. Rijetke su danas države čije se stanovništvo podudara s jednim narodom koji je istovremeno i jedna nacija nastala od ljudi istog etničkog porijekla.

Pojam državljanstva javlja se tek sa nastankom zapadnoevropskih država. U robovlasničkoj državi postojalo je građanstvo, a u feudalizmu se javlja pojam podaništvo. Razlikovanje između podanika i državljanina ni danas u pojedinim zemljama nije isčezlo. I danas u kolonijama se nalaze podanici koji nemaju političkih prava.

Istorijski gledano, u vrijeme pojave državljanstva, prava su bila pretežno na strani države, ona je svojim podanicima darivala državljanstvo, a od njih zahtijevala vijernost i poslušnost. To je bio izraz njenog personalnog suvereniteta nad narodom, koji je zajedno sa teritorijalnim suverenitetom i vršenjem vlasti, uvrštan u bitna obilježja države.

Veliki broj ljudskih sloboda i prava pripada svakom ljudskom biću. Međutim, nije mali broj prava i dužnosti koje se vežu za državljanstvo određene države. Uvijek kada se upotrijebi pojam „građanin“ ili „državljanin“, znači da određeno pravo i sloboda pripadaju samo državljanima te države.⁷

⁷ Kasim Trnka, *Ustavno pravo*, Drugo izmjenjeno i dopunjeno izdanje, Sarajevo, 2006., str. 141.

1.1.3. Vidovi državljanstva

U teoriji postoje principi da ni jedno lice ne bude u isti mah državljanin dvije ili više država. Međutim, u međunarodnopravnoj stvarnosti ovaj princip nije dosljedno sproveden, jer je činjenica da postoje lica koja nemaju ni jedno od postojećih državljanstava, kao i lica koja imaju ne jedno nego dva ili više državljanstava. Zbog toga dolazi do tzv, sukoba državljanstva, i to u dva vida, kao pozitivan i negativan. Negativan sukob postoji onda kada neko lice ne pripada ni jednoj državi tj, nijedna država ne prizna ga za svog državljanina. Takva lica koja nemaju nikakvo državljanstvo zovu se apatridi, odnosno lica bez državljanstva. Pozitivan sukob državljanstva nastaje onda kada jedno lice prema pravnim propisima dviju ili više država pripada istovremeno kao državljanin tim državama.⁸

Najveći broj ljudskih prava garantovani ustavom, uživaju svi građani kao činiooci određene društvene i državne zajednice. U skupini ljudskih prava postoje neka prava i slobode koje uživaju samo državljani konkretne državne zajednice, te je zbog ovog bitno vidjeti na koji način se u ustavima uređuje državljanstvo i kakav uticaj ima status državljanina na ljudska prava. Pojam državljanstva ima dva značenja. U prvom značenju pojam državljanstva određuje pripadnost pojedinca konkretnoj državnoj zajednici, a po drugom značenju određuje nam osobu koja je načelno svedena na politička prava.

Kao što smo ranije naglasili Pravo na državljanstvo garantuje se deklaracijom Organizacije Ujedinjenih Nacija (čl. 15) gdje se proklamuje pravo svakog čovjeka na jedno državljanstvo kao i uskraćivanje prava na državljanstvo, a u njima su sadržane odredbe i pravo svakog djeteta za sticanje državljanstva. Svi međunarodni dokumenti imaju za cilj garantovanje prava na jedno državljanstvo kako bi se izbjegla mogućnost da neko lice bude bipatrid (lice koje ima dvojno državljanstvo) ili apatridi (lica bez državljanstva).

Istraživanja o apatridnosti koje je UNHCR proveo 2003. godine potvrđuje da nema regije u svijetu u kojoj ne postoji problem koji dovodi do apatridnosti. Međutim, i danas je tačan broj bez državljanstva i dalje nepoznat. Države često ne mogu ili ne žele dati tačne podatke, samo nekolicina njih ima mehanizme pomoću kojih se evidentiraju osobe bez državljanstva. Činjenica je da ne postoje jasni zahtjevi koji bi obavezali države da podnose izvještaje o broju osoba bez državljanstva koje žive na njihovim područjima.

⁸ Mustafa Kamarić i Ibrahim Festić, *Upravno pravo opšti dio*, 3. izdanje, Magistrat, Sarajevo, 2004., str. 199.

Apatridnost, koja je globalni problem prvi put priznata u prvoj polovini 20. vijeka, javlja se kao posljedica međudržavnih nesporazuma o pravom identitetu pojedinca, zbog državne sukcesije, ili zbog dugotrajne marginalizacije pojedinih grupa osoba unutar društva ili zbog oduzimanja državljanstva pojedincima ili grupama pojedinaca. Obično se pojavljuje s razdobljima dubokih promjena u međunarodnim odnosima. Ponovno iscrtavanje državnih granica, manipulisanje političkim sastavima u svrhu postizanja političkih ciljeva ili negiranje ili uskraćivanje državljanstva kako bi se isključile ili marginalizirale rasno, vjerski ili etničko nepopularne manjine, svuda u svijetu dovodi do pojave apatridnosti.

Tokom posljednjih 20 godina u porastu je broj osoba lišenih državljanstva, odnosno osoba bez mogućnosti sticanja državljanstva. Ukoliko bi se ovakve okolnosti nastavile tolerisati, produbljivao bi se osjećaj obespravljenosti među pogođenim širom svijeta, a posljedica bi mogla biti masovno raseljavanje lica.

Dok države nastoje da zajednički odgovore na probleme s apatridnošću, širom svijeta i dalje postoje milioni osoba bez ustanovljenog državljanstva. U daljem toku rada ćemo dati osnovne uzroke apatridnosti i razmatrati načine na koje vlade mogu osigurati da primjena njihovih nacionalnih zakona o državljanstvu nehotice ne dovede do pojave apatridnosti.

UNHCR je agencija ujedinjenih nacija čiji je osnovni zadatak pružanje pomoći vladama kako bi se smanjile pojave apatridnosti, kao i pružanje pomoći pojedincima bez državljanstva da osiguraju svoje državljanstvo.

1.2. Državljanstvo i problemi apatrida i bipatrida

Budući da se državljanstvo može steći prema više kriterija, neke osobe mogu imati dva ili više državljanstava, a neke mogu biti bez državljanstva.

U vezi korišćenjem državljanstva javljaju se i pojedine poteškoće koja su u vezi za predstavljanje lica koja mogu biti «apatridi» (lica bez državljanstva) ili «bipatridi» (lica sa dva i više državljanstva). Nacionalna zakonodavstva kao i međunarodne konvencije nastoje da spriječe ove pojave. Ovi pokušaji su imali djelimičan uspeh, jer problem apatrida i bipatrida nije iskorijenjen.

U slučaju «bipatrida» jedno od državljanstva lica je domaće i zakonodavni organi ga po

pravilu tretiraju kao lice koje posjeduje samo domaće državljanstvo. Ako je lice državljanin više stranih država organi treba da utvrde državljanstvo kojim se lice u stvarnosti služi tj. »efektivno državljanstvo«. Prilikom utvrđivanja efektivnog državljanstva organi razmatraju mnoštvo činjenica kao što su stvarna veza koje lice ima sa državama čiji je državljanin tj. ispituje se gde ima prebivalište, gde je zaposlen, gde mu živi porodica i sl.

Kada je reč o «apartidima» tj. licima bez državljanstva, državljanstvo kao tačka utvrđivanja mora se zamijeniti sa nekom supsidijernom tačkom povezivanja, to je po pravilu prebivalište (domicil), a u slučaju da lice nema prebivalište onda se povezuje sa boravištem istog lica. Ovakvi slučajevi se mogu javiti kad licu prestane dotadašnje državljanstvo, a ne stekne državljanstvo ni jedne druge države.

Apatridi spadaju među najranjivije osobe na svijetu, često im se osporava uživanje prava, kao što su jednakost pred zakonom, pravo na rad, obrazovanje ili zdravstvenu zaštitu, život bez mogućnosti slobodnog kretanja. Licima bez državljanstva se osporava uživanje niza ljudskih prava i sprečava ih da u potpunosti učestvuju u društvenom životu. Lica bez državljanstva postoje u gotovo svakoj zemlji, a pojedine porodice apatridi su već godinama.

Fizička osoba može imati državljanstvo dvije ili više država, te se tada govori o dvostrukom ili višestrukom državljanstvu. Do ovakve pravne situacije može doći iz više razloga. Jedan od razloga zbog kojeg dolazi da osoba ima dva ili više državljanstava je ekonomsko-politički, i to u slučajevima političkih i ekonomskih migracija. U situaciji u kojoj se nalazi današnji svijet, u kojem postoji ogroman nesrazmjer u ekonomskoj nerazvijenosti zemalja, društvenim i političkim prilikama, ratovima i raspadima država neizostavno se povećava broj ljudi koji zbog rješavanja svojih ličnih, porodičnih, socijalnih i drugih egzistencijalnih pitanja iseljavaju iz jedne u drugu državu.

Zbog sve većeg tehnološkog napretka u informatici, komunikacijama i transportu, danas ljudi lakše dolaze do informacija važnih za njihov lakši i bolji život, te jednostavnije i jeftinije putuju i tako mijenjaju područje države u kojoj žive, a tako i državljanstvo. U prošlosti stav većine država je bio da treba izbjegavati dvostruko državljanstvo, te osoba nije mogla steći državljanstvo jedne države, ukoliko se prije nije odrekla ranijeg državljanstva. Smatralo se da osoba sa dvojnim državljanstvom ne može ispuniti svoje obaveze, kako pravne, moralne i psihološke prema dvjema državama.

Shvaćanje da jedna osoba treba da ima samo jedno državljanstvo, s obzirom na sve veći

broj migranata, nije mogao se održati, te su zemlje izmijenile svoje stavove u vezi sa davanjem i odricanjem od državljanstva, novijim pravnim rješenjima u nacionalnim zakonodavstvima ublaženo je i dopušteno je da osobe posjeduju dva ili više državljanstava. Osobe sa dvojnim državljanstvom više nisu prepreka nego naprotiv most za bližu saradnju između dvije države.

1.2.1. Međunarodno pravo i apatridija

Proces gubitka državljanstva je najčešće usko vezan sa konfliktima. Veliki broj ljudi je bio bez državljanstva nakon drugog svjetskog rata, također raspadom bivše Jugoslavije zabilježen je veliki broj ljudi koji su ostali bez državljanstva. Smatra se da danas ima minimalno 10 miliona apatrida od kojih je trećina djece. Sa tim u vidu, borba da se riješi pitanje apatrida postaje sve veći izazov sa vremenom i trenutno pogađa Evropu kao kontinent.

Koncept državljanstva je regulisan od strane međunarodnog javnog prava koji prepoznaje dva načina njegovog pribavljanja. Tako osoba ima pravo na državljanstvo države na čijem tlu se rodila ili ima pravo na državljanstvo na osnovu krvne veze. Jedan od glavnih ciljeva UNHCR-a koji se najviše i bavi ovim kako će da riješi pitanje apatrida i već je na snazi njegov globalni plan za period od 2014-2024.

Na državljanstvo se gleda kao i na osnov na kojeg se vežu ljudska prava. To je pitanje identiteta i pripadnosti državi koja ima obavezu da štiti prava svojih državljana. Ipak je to striktno nacionalno viđenje obaveza država i u određenim situacijama se ne primjenjuje zbog postojanja teritorijalne obaveze. Tako se državama stvara obaveza da štite sve ljude koji se nalaze na njihovoj teritoriji, tako se apatridi mogu pozvati na teritorijalnu zaštitu tla na kom se nalaze, radi se o pravima koja se tiču svih ne samo državljana.

Najvažniji međunarodni dokument koji reguliše prava apatrida je Konvencija o statusu lica bez državljanstva koja je donesena od strane UNHCR-a 1954. godine. Donesena poslije drugog svjetskog rata i tadašnjim suočavanjem sa apatridima, tada još svježije osnovani UNHCR poduzima korake ka regulisanju njihovih prava te definisanju njihovog statusa. Ono što se često veže za termin apatrida je diskriminacija ili ranjivost kojom su podloženi samim svojim statusom. Kao osobe koje se nalaze na tlu strane teritorije bez državljanstva oni su bez statusa pripadanja. Kao takvi izloženi su rasnoj, etničkoj, vjerskoj i ostalim oblicima diskriminacije.

Iako Konvencija iz 1954. opisuje tko su osobe bez državljanstva, ona dodatno ne razrađuje i postupke kojima se osoba identificira kao takva. Upravo je zbog toga u interesu država, ali i pojedinaca na koje bi se konvencija mogla primjenjivati, usvajanje zakonodavstva s uputama o načinima identifikacije osoba bez državljanstva kao takvih. Takvim bi zakonodavstvom ujedno trebalo odrediti i tijelo nadležno za odlučivanje o tom pitanju te utvrditi posljedice koje proizilaze iz identificiranja neke osobe kao apatrida.⁹

Također su često žrtve lošeg materijalnog stanja te zavise od humanitarne pomoći u svim segmentima života od smještaja, pristupa hrani i piću do zdravstvenih usluga. Njihova pozicija je izuzetno osjetljiva i zahtijeva napor i trud od strane države na čijem se teritoriju nalaze apatridi. Njihovi životu su puni prepreka koje se ne tiču samo regulisanja statusa državljanstva. Zbog svog statusa često ne mogu biti vlasnici nekretnina, stupati u brak, imaju i problema sa registrovanjem novorođenih budući da dijete ne može naslijediti državljanstvo od svojih roditelja. UNHCR zbog toga pomaže osiguravajući ova prava koja bi bila upitna zbog nedostatka državljanstva.

Srž dokumenta je u tome da ne samo da definiše njihovo postojanje nego i minimum njihovih prava kao lica i obavezu države da iste i štiti. Tako se mora definisati lični status od strane države na čijem se tlu boravi ali isto tako se mora lice ponašati u skladu sa zakonskim okvirom te države.

UNHCR pomaže vladama u pripremi i primjeni nacionalnog zakonodavstva o državljanstvu, surađuje s parlamentima kako bi osigurao da nacionalni zakoni ne dovode do raseljavanja stanovništva te da ne sadrže odredbe koje bi mogle uzrokovati pojavu apatridnosti. Isto tako, UNHCR pruža pomoć osobama bez državljanstva, savjetujući države kako pronaći rješenja za pojedince ili skupine pojedinaca bez državljanstva. Organizacija potiče države da razjasne pravni status tih osoba te da promiču priznavanje legitimnih veza između pojedinca ili skupine pojedinaca i države u slučajevima u kojima bi te osobe ostale bez državljanstva. Dok čekaju rješavanje svog statusa vezanog za državljanstvo, osobe bez državljanstva imaju pravo na uživanje minimuma prava u zemljama svog boravišta.

Konvencija o smanjenju broja lica bez državljanstva usvojena je 30. avgusta 1961. godine, države potpisnice smatrajući da se međunarodnim sporazumom smanji broj lica bez državljanstva, saglasile se da će dodijeliti svoje državljanstvo licu rođenom na njenoj teritoriji

⁹ UNHCR „*Državljanstvo i apatridnost*“, Priručnik za parlamentarce, br. 11 – 2005., str. 21

koje bi u suprotnom ostalo bez državljanstva. Države potpisnice dodijeliće svoje državljanstvo licu koje nije rođeno na teritoriji te države ako bi to lice u suprotnom bilo bez državljanstva, pod uslovom da je prilikom rođenja tog lica jedan od roditelja posjedovao državljanstvo te države. Ako roditelji tog lica ne posjeduju isto državljanstvo prilikom njegovog rođenja, pitanje da li to lice treba da dobije državljanstvo oca ili majke biće riješeno na osnovu odredbi nacionalnog zakona dotične države potpisnice.

U Bosni i Hercegovini je isto tako zabilježena pojava lica bez državljanstva kao i u ostatku regiona. Najčešći slučajevi se vežu za Rome, a glavni problemi sa kojim se suočavaju sa ostvarivanjem prava na državljanstvo jesu administrativne prirode, od prijave prebivališta do izdavanja ličnih dokumenata. Apatridija isto tako pogađa i migrante koje ulaze na teritorij Bosne i Hercegovine.

Potrebno je naglasiti i osobe iz Bosne i Hercegovine sa djecom rođenom u stranim zemljama te njihov status. Domaći zakonski okvir je zasnovan na principu nasljeđivanja državljanstva od roditelja. Zakon o državljanstvu Bosne i Hercegovine propisuje da osoba čija su oba roditelja državljani Bosne i Hercegovine stiče pravo na državljanstvo bez obzira na teritoriju rođenja. U slučaju da je jedan roditelj državljanin Bosne i Hercegovine, dijete ima obavezu da do 23. godine bude registrovano kao državljanin Bosne i Hercegovine kod kompetentnih vlasti u drugoj državi ili da ima stalno mjesto boravka u Bosni i Hercegovini.

U našem pravu težnja da se ograniči, odnosno svede na što manji broj slučajeva pojava apatrida izražena je na dva načina: prvo što se djeca apatrida i lica nepoznatog državljanstva koja su rođena ili nađena na teritoriji smatraju državljanima Bosne i Hercegovine, i drugo, što se kod otpusta i odricanja traži podnošenje dokaza o sticanju odnosno postojanju stranog državljanstva.

Državne i entitetske institucije imaju obavezu da vode brigu oko apatrida i u tom im pomažu organizacije poput UNHCR-a, UNICEF-a, Međunarodne organizacije za migracije te organizacija Vaša prava. Bosna i Hercegovina kao potpisnica UNHCR-ove konvencije iz 1954. ima direktnu obavezu da konstantno vrši napor da riješava pojavu apatridije. Već spomenuta organizacija Vaša prava je i dio Evropske mreže za lica bez državljanstva koja okuplja organizacije i države širom Europe u borbi protiv ove pojave.

1.2.2. Odlike državljanstva

Biti državljanin neke države, skladno zakonu, znači da se pojedinac automatski smatra državljanom pod zakonima navedenim u državnim pravnim instrumentima koji se odnose na državljanstvo ili da je pojedincu državljanstvo dodijeljeno odlukom nadležnog državnog tijela. Ti instrumenti mogu biti Ustav, Predsjednička uredba ili Zakon o državljanstvu.

Većina osoba zakonski se smatra državljanima samo jedne države, to je obično država u kojoj je osoba rođena (*jus soli*) ili država čiji su državljanjani bili roditelji te osobe u trenutku njenog rođenja (*jus sanguinis*). U svim slučajevima u kojima administrativni postupci omogućuju diskrecijsko odlučivanje prilikom dodjeljivanja državljanstva, podnosioci zahtjeva za dodjelom državljanstva ne mogu se smatrati državljanima sve dok njihovi zahtjevi ne budu potpuni i odobreni, a državljanstvo te države dodijeljeno im u skladu sa zakonom. Pojedinci koji moraju podnositi zahtjev za sticanje državljanstva te oni koji ispunjavaju zakonske uslove za podnošenje takvog zahtjeva, ali im isti bude odbijen ne smatraju se punopravnim državljanima te države.

Pojedinci kojima državljanstvo nije dodijeljeno automatski ili pojedinačnom odlukom primjenom zakona bilo koje države, smatraju se *de jure apatridima*, odnosno osobama koje nemaju državljanstvo zbog određenih razloga koji proizilaze iz postojećeg zakonodavstva. Predpostavlja se da osoba ima državljanstvo ukoliko ne postoje dokazi koji dokazuju suprotno. Međutim, ponekad se države s kojima pojedinac ima izvornu vezu ne mogu međusobno usaglasiti koja je od njih obavezna toj osobi dodijeliti državljanstvo. U takvim slučajevima, pojedincu nije moguće dokazati činjenicu da je *de jure* apatrid, a s druge strane on nema državljanstvo i ne uživa zaštitu države. Osoba koja se nađe u ovakvom položaju smatra se *de facto apatridom*.

1.2.3. Ustavi o državljanstvu

U vezi sa uređivanjem materije o državljanstvu, među ustavima postoje razlike. Prve razlike se odnose na to da li ustavi sadrže ili ne sadrže odredbe o državljanstvu, zatim na mjesto ovih odredbi u ustavnoj sistematici i kao posljednja razlika koju čini obim ustavnog regulisanja državljanstva. Po pravilima tematika državljanstva se u ustavima djelimično uređuje i oni najčešće sadrže samo najopštije odredbe o državljanstvu i u tim slučajima se prepušta uređenje

ove materije zakonodavstvu. Za razliku od ovih postoje i ustavi koji više prostora posvećuju problematici državljanstva i to na način da nisu obuhvaćena samo najopštija pitanja već uređuju i niz konkretnih pitanja kao što su npr. uslove pod kojima se stiče državljanstvo, razlozi za gubitak državljanstva, kao i zaštita državljanina.

Ustavima u kojima je uređena materija državljanstva se razlikuju po tome u kom dijelu su grupisane ove norme, kao i prema obimu i sadržaju koji ustavi uređuju pitanja o državljanstvu i po ovom ustave možemo podeliti u dvije grupe.

Prvu grupu čine ustavi koji pitanja o državljanstvu uređuju u posebnim poglavljima. Osnovna karakteristika ovakvih ustava je da materiju državljanstva po obimu uređuju šire, a po sadržini sveobuhvatnije i detaljnije. Materija koju obuhvataju ovi ustavi odnose se na pitanja koja regulišu: osnove, oblike i uslove pod kojim se stiče državljanstvo, zaštitu koju uživaju državljanini određene zemlje, a naročito zaštitu koju imaju državljanini koji su u inostranstvu, odricanje od državljanstva, gubitak ili prestanak državljanstva, posebna prava koja pripadaju građanima kao njenim državljanima, prava koja imaju strani državljanini, a naročito prava koja se odnose na pravo azila kao i uslovi pod kojima stranci mogu steći biračko pravo, vrsta propisa kojima se uređuje državljanstvo i druga sličana pitanja.

U drugu grupu ustava spadaju oni u čijoj sistematici nema posebnih poglavlja o državljanstvu, ali oni sadrže norme o državljanstvu. U ovakvim ustavima odredbe su sistematizovane u poglavljima koja pored državljanstva uređuju i druga pitanja. U okviru ove grupe ustava postoje razlike koje se ogledaju u tome u kom poglavlju ustava su sistematizovane odredbe o državljanstvu. Neki ustavi državljanstvo uređuju u poglavljima koje obuhvataju opšte i osnovne ustavne odredbe i ovi ustavi shvataju državljanina kao pripadnika određene državne zajednice, a ne kao subjekta koji konstituiše zajednicu.

U najvećem broju ustava odredbe o državljanstvu sadržane su u poglavljima o ljudskim pravima. Po ovome ustavotvorci shvataju državljanina kao individuu tj. građanina kome pripadaju određena politička prava, a posebno pravo da bira vlast u državi čiji je državljanin i u ovima se državljanstvo uzima kao jedno od prava koje građanin stiče pod određenim uslovima propisanim ustavom ili zakonom.

U nekim ustavima se državljanstvo uređuje uz izborni sistem i biračko pravo i ono materiju sistematizuju u posebno poglavlje i u ovim slučajima se državljanstvo vezuje isključivo za pravo učešća pojedinca u obrazovanju organa vlasti, koje se ispoljava vršenjem

biračkog prava. Postoje i oni ustavi koje državljanstvo uređuju uz garantovanje jednakosti i ravnopravnosti građana, a državljanstvo se u tom slučaju shvata kao individualno pravo građana.

U odnosu na državljanstvo u Ustavu Bosne i Hercegovine su utvrđeni osnovni principi za zakonsko utvrđivanje državljanstva u Bosni i Hercegovini. Postoji državljanstvo Bosne i Hercegovine, koje reguliše Parlamentarna skupština, i državljanstvo svakog entiteta koje regulišu sami entiteti. Ustavne odredbe Ustava Bosne i Hercegovine i Ustava entiteta potvrđuju da je odnos državljanstva Bosne i Hercegovine i državljanstva entiteta takav da svako lice koje ima državljanstvo entiteta istovremeno ima i državljanstvo Bosne i Hercegovine, jer ova dva državljanstva ne mogu postojati samostalno, već čine jedinstvenu pravnu cjelinu.

2. DRŽAVLJANSTVO BOSNE I HERCEGOVINE

2.1. Kontinuitet bosanskohercegovačkog državljanstva

Bivša Jugoslavija, koja je doživjela desoluciju devedesetih godina 20. vijeka, bila je složena država, sastavljena od republika i pokrajina, visoke samostalnosti federalnih jedinica u odnosu na centralne organe. Karakteristika složenih država je da državljani takve države imaju dva državljanstva, savezno i državljanstvo teritorijalne, političke jedinice, niže od državnog.

Slična situacija je bila i u Jugoslaviji, u kojoj su državljani imali dva državljanstva: jugoslovensko i republičko. S tim mješovitim državljanstvom državljanin Jugoslavije je bio jednako zaštićen i uživao sva ista prava i u inostranstvu i u Jugoslaviji. U brakovima supružnika različitih republičkih državljanstava, nije bilo teško promijeniti to državljanstvo, a državljanstvo Jugoslavije je osiguravalo da je na cijelom prostoru, državljanin Jugoslavije bio njen državljanin.

Republičko državljanstvo veoma lako se dobivalo na cijelom prostoru Jugoslavije. Bilo je potrebno nastaniti se na određenom teritoriju i podnijeti zahtjev, te bi se dobilo državljanstvo te republike. Nakon disolucije Jugoslavije nastale su države koje su izgrađivale svaka svoj sistem državljanstva. Ona, iz bivše Jugoslavije, sekundarna činjenica drugog državljanstva (državljanstva republike), postala je osnovna i temeljna u novonastalim državama. Činjenica da je neko, osim što je državljanin neke od republika, nakon rata, prouzrokovala je mnogo neugodnosti. Mnogi državljani Jugoslavije su prije rata, poslom ili iz nekih drugih razloga bili i državljani republike, a sad su im to postala osnovna državljanstva.

Važno pitanje za Bosnu i Hercegovinu, kao i njene državljane je pitanje raspada bivše Jugoslavije i državljanstva građana Jugoslavije i Republike Bosne i Hercegovine, nakon toga. Prvi zakon o državljanstvu Bosne i Hercegovine, donesen nakon Dejtonskog mirovnog sporazuma, u svojim prelaznim odredbama daje odgovore šta sa državljanima bivše Jugoslavije, koji su imali državljanstvo Republike Bosne i Hercegovine, nakon raspada Jugoslavije. Zakonom je uređeno da sva lica, koja su bila državljani Republike Bosne i Hercegovine prije 14. decembra 1995. godine, uključujući i sva lica koja su bili državljani Republike Bosne i Hercegovine do 6. aprila 1992. godine su državljani Bosne i Hercegovine.

Pitanje državljanstva u svim pravnim sistemima pa i u Bosni i Hercegovini je jedno od najznačajnijih pitanja. U Bosni i Hercegovini Zakon o državljanstvu je donesen na dva nivoa i

to prvi nivo je Bosna i Hercegovina, a drugi na nivou Federacija Bosne i Hercegovine i Republika Srpska. Na nivou Bosne i Hercegovine državljanstvo je regulisano posebnim Zakonom o državljanstvu Bosne i Hercegovine od 16. decembra 1997. godine. Državljanstvo Federacije Bosne i Hercegovine regulisano je Ustavom Bosne i Hercegovine i Zakonom o državljanstvu Federacije Bosne i Hercegovine kojeg je usvojio Parlament i Dom naroda Federacije Bosne i Hercegovine 2001. godine. Zakon Federacije Bosne i Hercegovine je u potpunosti harmonizovan sa Zakonom o državljanstvu Bosne i Hercegovine. U pogledu državljanstva Republike Srpske, važno je uočiti da je Republika Srpska prije zaključenja Dejtonskog sporazuma i donošenja Ustava Bosne i Hercegovine, prekinula kontinuitet sa ranijim republičkim zakonodavstvom. To je učinila usvajanjem Zakona o državljanstvu Srpskom. Nakon zaključenja Dejtonskog sporazuma Zakon je izmijenjen, a konačno 1999. godine, usvojen je novi zakon o državljanstvu Republike Srpske.

Entitetsko državljanstvo dobit će svi građani Bosne i Hercegovine koji su na dan 6. april 1992. godine bili nastanjeni na teritoriji, koja sada pripada nekom od entiteta, osim ako nemaju stalno prebivalište u drugom entitetu i imaju državljanstvo tog entiteta.

Nakon donošenja Zakona o državljanstvu Bosne i Hercegovine 1997. godine, situacija na planu regulisanja državljanstva bila je mnogo jasnija. Prema opštim principima navedenog Zakona, entitetski zakoni o državljanstvu moraju biti usklađeni sa Ustavom Bosne i Hercegovine, a svi državljani Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske po samom zakonu su i državljani Bosne i Hercegovine. Državljanima Bosne i Hercegovine uživaju identična prava po Ustavu Bosne i Hercegovine bez obzira koje državljanstvo imaju. Promjena entitetskog državljanstva ne utiče na promjenu državljanstva Bosne i Hercegovine. Zakon utvrđuje da lica koja su stekla državljanstvo Bosne i Hercegovine porijeklom, rođenjem i usvojenjem smatraju se i državljanima entiteta. Isto tako, lice koje izgubi državljanstvo jednog entiteta, a ne stekne državljanstvo drugog entiteta gubi državljanstvo Bosne i Hercegovine. Lice koje izgubi državljanstvo Bosne i Hercegovine istovremeno gubi i državljanstvo entiteta.

Za državljane Bosne i Hercegovine, stanovnike Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, zakonodavac je tek u kasnijim izmjenama i dopunama, odredio njihov status o državljanstvu. Određeno je da državljanin Bosne i Hercegovine, koji ima prijavljeno prebivalište u Brčko Distriktu, a koji ima državljanstvo jednog od entiteta, ostaje državljanin tog entiteta. Ukoliko nema izjavljeno entitetsko državljanstvo, ima pravo da izabere svoje entitetsko državljanstvo.

Obzirom da Bosna i Hercegovina ima specifično državno uređenje u kojem pretežu elementi realne unije, u materiji državljanstva je postupljeno tako da se i „savezno“ i entitetsko državljanstvo stiču i gube istovremeno, bez obzira da li je odluku o tome donio nadležni organ Bosne i Hercegovine ili entiteta. Državljanji Bosne i Hercegovine mogu imati državljanstvo druge države, pod uslovom da postoji bilateralni sporazum između Bosne i Hercegovine i te države kojim se to pitanje uređuje, a koji je odobrila Parlamentarna skupština.¹⁰

Zakon o državljanstvu Bosne i Hercegovine je regulisao da odluke o sticanju i prestanku državljanstva Bosne i Hercegovine donose: nadležne vlasti Entiteta, Ministarstvo vivilnih poslova BiH, Vijeće Ministara BiH.

1. Nadležne vlasti entiteta (koje se određuju zakonima Entiteta) donose odluke koje se tiču: sticanja državljanstva porijeklom, rođenjem na teritoriji Bosne i hercegovine, usvojenjem, redovnom naturalizacijom sa posebnim olakšicama, kao i prestankom državljanstva otpustom i oduzimanjem.
2. Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine donosi sve druge odluke, osim odluke o izuzetnoj naturalizaciji.
3. Ministarsko vijeće Bosne i Hercegovine odluke o izuzetnoj naturalizaciji. Odluke se donose koncenzusom.

Molba za sticanje, odricanje ili otpust iz državljanstva Bosne i Hercegovine podnosi se organima nadležnim za donošenje odluka, a ako podnosilac živi u inostranstvu putem diplomatsko konzularnog predstavništva BiH.

Evidenciju o državljanstvu Bosne i Hercegovine vode nadležni matični uredi u entitetima kroz matične knjige državljanata i matične knjige rođenih. Evidenciju o prijemu stranaca u državljanstvo Bosne i Hercegovine, odnosno o prestanku državljanstva otpustom, odrcanjem ili oduzimanjem vode (u skladu sa podjelom nadležnosti o stvarima državljanstva) nadležni organi entiteta, odnosno nadležni organi Bosne i Hercegovine. O sticanju i prestanku državljanstva donosilac odluke dužan je obavijestiti nadležni matični ured radi upisa u matične knjige rođenih.

Državljanstvo Bosne i Hercegovine se dokazuje Uvjerenjem o državljanstvu Bosne i Hercegovine i Uvjerenjem o državljanstvu entiteta, odnosno pasošom Bosne i Hercegovine.

¹⁰ Mustafa Kamarić i Ibrahim Festić, *Upravno pravo opšti dio*, 3. izdanje, Magistrat, Sarajevo, 2004., str. 183.

Uvjerenje o državljanstvu Bosne i Hercegovine i entiteta izdaje nadležni organ entiteta koji vodi matičnu knjigu rođenih na zahtjev zainteresovanog lica.

2.2. Postupak sticanja državljanstva Bosne i Hercegovine

Najvažnija pravna pitanja državljanstva su sticanje i njegov gubitak. Lice može državljanstvo steći u momentu rođenja i u toku života.

Sticanje državljanstva u momentu rođenja naziva se osnovni način sticanja, a u toku života je dopunski način sticanja. Osnovni način sticanja državljanstva može nastati na dva načina:

1. preko roditelja (*ius sanguinis*),
2. po mjestu rođenja (*ius soli*).

Rođenjem se stječe na dva načina: ili tako da dijete nasljeđuje državljanstvo roditelja (*ius sanguinis*=pravo krvi), ili tako da dijete dobije državljanstvo one države na teritoriju koje je rođeno, neovisno o tome koje državljanstvo imaju roditelji (*ius soli*=pravo tla). Oba načina se često kombinirano primjenjuju, ali prvi je glavni oblik stjecanja državljanstva u većini savremenih društava, dok drugi ima veću ulogu u zemljama „novog svijeta“ koje primaju brojne imigrante i gdje država hoće imati njihovu djecu za državljane od trenutka rođenja.¹¹

Ova komparacija sticanja državljanstva metodom *ius sanguinis* i *ius soli*, kao što je slučaj i u Bosni i Hercegovini, pokazuje da se države opredjeljuju za alternative, te za onaj tip sticanja koji im najviše odgovara.

Ustav Bosne i Hercegovine i Zakon o državljanstvu Bosne i Hercegovine utvrđuje postojanje državljanstva Bosne i Hercegovine.

Prema zakonu o državljanstvu Bosne i Hercegovine državljanstvo Bosne i Hercegovine stiče se:

- Porijeklom
- Rođenjem na teritoriji Bosne i Hercegovine

¹¹ Nikola Visković, *Teorija države i prava*, 2. izdanje, Birotehnika, Zagreb, 2006., str. 33.

- Usvojenjem
- Putem naturalizacije
- Putem međunarodnog sporazuma¹²

2.2.1. Sticanje državljanstva Bosne i Hercegovine porijeklom

Način sticanja državljanstva porijeklom, odnosno metodom *ius sanguinis* označava sticanje putem državljanstva roditelja, ako su oba roditelja državljani Bosne i Hercegovine, tada će i dijete biti državljanin Bosne i Hercegovine, bez obzira gdje je rođeno. Situacija je složenija kada su u pitanju roditelji, državljani različitih državljanstava. Tu su i rješenja država različita. Jedna grupa država opredjeljuju se da državljanstvo djeteta bude kao i državljanstvo oca, a neke države da bi utvrdile državljanstvo djeteta, postavljaju dodatne kriterije i tada, za svaki predmet posebno, određuju državljanstvo.

Osnovni uvjet za sticanje državljanstva Bosne i Hercegovine porijeklom predstavlja činjenica da su oba roditelja bila državljani Bosne i Hercegovine u vrijeme rođenja djeteta bez obzira na mjesto njegovog rođenja. Također državljanstvo porijeklom stiče i dijete čiji je jedan roditelj bio državljanin Bosne i Hercegovine u vrijeme rođenja djeteta i dijete je rođeno na teritoriji Bosne i Hercegovine.

Državljanstvo stiču i djeca čiji je jedan roditelj bio državljanin Bosne i Hercegovine u vrijeme djetetovog rođenja, a dijete je rođeno u inostranstvu, ako bi ono bilo inače bez državljanstva.

U navedenim slučajevima državljanstvo se stiče po sili zakona (*ex lege*), a ako je dijete rođeno u inostranstvu, a čiji je jedan roditelj bio državljanin Bosne i Hercegovine u vrijeme djetetovog rođenja, dijete stiče državljanstvo pod uvjetom da do vremena kada navrší 23 godine podnese prijavu za evidentiranje državljanstva Bosne i Hercegovine nadležnom organu. I tada ono stiče državljanstvo od trenutka rođenja (*ex tunc*), a ne kada se ispune uslovi.¹³

Pri rješavanju tih pitanja treba polaziti od principa koji je utvrđen Ustavom Bosne i Hercegovine, koji ima za cilj da sprječava nastanak apatrida, tj. lica bez državljanstva. O toj činjenici organi nadležni za državljanstvo moraju voditi računa prilikom odlučivanja o

¹² Član 5. Zakona o državljanstvu BiH (“Službeni glasnik BiH” broj 22/16)

¹³ Dedić Sead, *Upravno pravo*, Bihać/Sarajevo, 2001., str. 281

državljanstvu Bosne i Hercegovine.

2.2.2. Sticanje državljanstva rođenjem na teritoriji Bosne i Hercegovine

Način sticanja državljanstva metodom *ius soli* označava sistem sticanja državljanstva djeteta putem mjesta gdje se dijete rodilo. Ovaj način sticanja državljanstva najčešće koriste useljeničke države. Ima primjera, da određen broj državljanke nekih iseljeničkih država vrši porođaj u nekim od atraktivnih useljeničkih država, s namjerom da njihovo dijete dobije državljanstvo države u kojoj je rođeno. I po bosanskohercegovačkom pravu dijete rođeno i nađeno na teritoriji Bosne i Hercegovine može imati naše državljanstvo.

Rođenjem na teritoriji Bosne i Hercegovine dijete stiče državljanstvo kada je rođeno ili nađeno na teritoriji Bosne i Hercegovine, a čija su oba roditelja nepoznata ili nepoznatog državljanstva ili bez državljanstva ili ako je dijete bez državljanstva. Radi se o uvjetima koji trebaju da spriječe stvaranje apatrida, pa su i uvjeti za sticanje državljanstva Bosne i Hercegovine prilagođeni cilju sprečavanje apatridije.

U iznesenom slučaju za sticanje državljanstva Bosne i Hercegovine potrebno je utvrditi samo dvije činjenice i to:

- da je dijete rođeno ili nađeno na teritoriji Bosne i Hercegovine,
- da su roditelji djeteta nepoznati ili nepoznatog državljanstva ili su bez državljanstva ili je dijete bez državljanstva.

Ova dva uvjeta su kumulativna, da bi dijete steklo državljanstvo Bosne i Hercegovine, oba moraju biti ispunjena. Međutim, ako se do navršene 14 godine života utvrdi da su roditelji djeteta strani državljanici i po tom osnovu dobije državljanstvo, takvom djetetu prestat će državljanstvo Bosne i Hercegovine.

Ova komparacija sticanja državljanstva metodom *ius sanguinis* i *ius soli*, kao što je slučaj i u Bosni i Hercegovini, pokazuje da se države opredjeljuju, za alternative, te za onaj tip koji im najviše odgovara.

2.2.3. Sticanje državljanstva Bosne i Hercegovine usvojenjem

Dijete mlađe od 18 godina koje je u potpunosti usvojio državljanin Bosne i Hercegovine nakon stupanja na snagu Ustava stiče državljanstvo Bosne i Hercegovine.¹⁴

Radi se o usvojenju djeteta bez državljanstva ili djeteta koje ima stalno državljanstvo. U ovom slučaju usvojenik dobija državljanstvo Bosne i Hercegovine koje imaju usvojioci koji su izvršili potpuno usvojenje djeteta.

Pojam usvojene djece uključuje usvojenje po unutrašnjem pravu države ugovorenice i usvojenja koja su se odigrala u inostranstvu a priznata su u unutrašnjem pravu te države ugovorenice. U ovom kontekstu spomenut je Član 11 Evropske konvencije o usvojenju djece iz 1967. godine, koja zahtijeva od članica te konvencije da olakšaju sticanje njihovih državljanstava djeci koju su usvojili njihovi državljani.

2.2.4. Sticanje državljanstva Bosne i Hercegovine naturalizacijom

Uslovi za naturalizaciju razlikuju se od države do države. Tu je uvijek presudna duljina boravka , koja se razlikuje od zemlje do zemlje, poznavanje jezika, lojalnost novoj domovini i kod nekih odbacivanje predhodnog državljanstva. Međutim svi se slažu da se naturalizacija može odobriti stranim državljanima ako imaju dugu i jaku vezu s državama u kojoj traže naturalizaciju.

Naturalizacija je zapravo način sticanja državljanstva po kojemu stranac dobiva novo državljanstvo na osnovu molbe i uz dokaz ispunjenja nekih zakonskih uvjeta (dužina boravka, zaposlenje, nekažnjenost, poznavanje jezika itd).¹⁵

Dopunski način sticanja državljanstva po bosanskohercegovačkom pravu ostvaruje se, prije svega, kroz naturalizaciju. Ovaj način sticanja državljanstva je većinom prema mjestu prebivališta, po njemu lice stiče državljanstvo tamo gdje mu je prebivalište.

Sticanje državljanstva naturalizacijom odnosi se na strance, ne predstavlja pravo na sticanje državljanstva već predstavlja mogućnost da stranac stekne državljanstvo Bosne i

¹⁴ Član 8. Zakona o državljanstvu BiH,

¹⁵ Nikola Visković, *Teorija države i prava*, 2. izdanje, Birotehnika, Zagreb, 2006., str. 33.

Hercegovine. Ovdje postoji diskreciona ocjena nadležnog državnog organa da li će ili neće dozvoliti državljanstvo, s obzirom na to da dominira javni interes.

Državljanstvo stečeno naturalizacijom je najprimjenljiviji način sticanja državljanstva bilo koje države, zbog velikog broja pridošlih izbjeglica, ovaj vid sticanja državljanstva je izuzetno atraktivan. Uslovi za sticanje državljanstva naturalizacijom su gotovo slični kod svih pravnih sistema evropskih država, jer je Zakon o državljanstvu Bosne i Hercegovine svoje odredbe uskladio sa međunarodnim standardima.

Zakon predviđa dvije vrste naturalizacije i to prva redovna i druga, pod olakšanim okolnostima. Treba ukazati na činjenicu da je ovdje potreban prvo, zahtjev stranca, drugo, ispunjavanje svih Zakonom propisanih uvjeta i, treće, saglasnost nadležnog državnog organa da su ispunjeni propisani uvjeti za sticanje državljanstva.

Za redovnu naturalizaciju je predviđeno dvanajest posebnih uvjeta koje mora ispuniti podnosilac zahtjeva da bi se moglo odlučivati o sticanju državljanstva Bosne i Hercegovine.

Prema zakonu o državljanstvu Bosne i Hercegovine, državljanstvo naturalizacijom može steći lice koje je navršilo 18 godina starosti, koje ima odobren stalni boravak na teritoriji Bosne i Hercegovine najmanje tri godine prije podnošenja zahtjeva, koje dovoljno poznaje pismo i jezik jednog od konstitutivnih naroda Bosne i Hercegovine, kome nije izrečena mjera bezbjednosti protjerivanja stranaca iz zemlje i zaštitna mjera udaljivanja stranaca sa teritorije Bosne i Hercegovine od strane organa čiji je legalitet uspostavljen Ustavom i da je ova odluka još uvijek na snazi, koji nije osuđivan na izdržavanje kazne za krivična djela sa predomišljajem na duže od tri godine u periodu od 8 godina od podnošenja zahtjeva. Ova lica se moraju odreći državljanstva matične države ili na drugi način da izgube svoje državljanstvo, osim u slučaju da postoje bilateralni sporazumi između dvije države u smislu sticanja dvojnog državljanstva. Također se protiv tog lica ne smije voditi krivični postupak, osim ako se dokaz o ispunjavanju ovog uslova ne može razumno zahtijevati. Ovom licu se ne smije izdati mjera koja predstavlja prijetnju po sigurnost Bosne i Hercegovine. To lice mora imati osiguran stalan izvor prihoda u iznosu koja mu osigurava egzistenciju, ali isto tako ovo lice mora izmiriti sve poreske i druge finansijske obaveze. Na kraju lice koje je podnijelo zahtjev za državljanstvo mora potpisati izjavu da prihvata pravni sistem i ustavni poredak Bosne i Hercegovine.

Naturalizacija se neće odobriti, čak ako podnosilac zahtjeva ispunjava opšte uslove za naturalizaciju, ukoliko postoje osnovani razlozi za sumnju da bi se odobrenjem naturalizacije

toj osobi ugrozila bezbjednost Bosne i Hercegovine i javni red i mir, ili ukoliko naturalizacija nije u skladu sa interesima Bosne i Hercegovine iz nekog drugog razloga utvrđenog na osnovu cjelokupne procjene stanja podnosioca zahtjeva.¹⁶

Osim redovne naturalizacije državljanstvo je moguće steći i olakšanom naturalizacijom. Sticanje državljanstva Bosne i Hercegovine putem olakšane naturalizacije, može steći stranac koji je bračni drug državljanina Bosne i Hercegovine pod uslovom da je brak trajao najmanje pet godina prije podnošenja zahtjeva i da još uvijek traje, da se ovo lice odrekne državljanstva matične države osim ako ne postoji bilateralni sporazum, da ima stalni boravak i da ne predstavlja prijetnju po sigurnost Bosne i Hercegovine. Iz ovog se može primijetiti da bračnom drugu državljanina Bosne i Hercegovine zakon ne zahtijeva dužinu stalnog boravka već isključivo da ima stalni boravak što u praksi u mnogome skraćuje ovu proceduru.

Zakonom o državljanstvu Bosne i Hercegovine propisano je da strani državljanin, iako nema odobren stalni boravak na teritoriji Bosne i Hercegovine najmanje tri godine prije podnošenja zahtjeva i ne poznaje dovoljno pismo i jezik jednog od tri konstitutivnih naroda Bosne i Hercegovine, može steći državljanstvo Bosne i Hercegovine, ako je zaključio brak sa državljanicom Bosne i Hercegovine.

Brak zaključen isključivo po pravima i na način propisan Porodičnim zakonom Bosne i Hercegovine koji je bio na snazi u vrijeme sticanja državljanstva, smatra se zakonitim, valjanim i ima pravnu snagu na teritoriji Bosne i Hercegovine, dok brak zaključen po šerijatskom pravu nema pravnu snagu i nije valjan na teritoriji Bosne i Hercegovine.

U olakšanu naturalizaciju spada i dijete mlađe od 18 godina čiji je jedan roditelj stekao državljanstvo Bosne i Hercegovine ako ima odobren privremeni boravak ili stalni boravak na teritoriji Bosne i Hercegovine. Ovdje je uvažen princip da djeca slijede državljanstvo roditelja, ako je jedan roditelj stekao državljanstvo Bosne i Hercegovine, u tom slučaju i njegova djeca imaju pravo da dobiju državljanstvo Bosne i Hercegovine po istom pravnom osnovu. Roditelj može tražiti sticanje državljanstva u ime maloljetnog djeteta, a ako je dijete starije od 14 godina, zahtijeva se njegov pristanak.

Kod olakšane naturalizacije za lica bez državljanstva i lica koja imaju status izbjeglice, postoje dvije naturalizacije. Jedna se odnosi na lica bez državljanstva i lica koja imaju status

¹⁶ Član 9. Zakona o državljanstvu BiH.

izbjeglice, dok se druga naturalizacija odnosi na dijete lica bez državljanstva ili lica koje ima status izbjeglice koje je steklo državljanstvo Bosne i Hercegovine. Za obje naturalizacije trebaju dokazi za činjenice koje se utvrđuju kao uvjeti za sticanje državljanstva Bosne i Hercegovine.

Osim navedenih lica putem olakšane naturalizacije državljanstvo stižu i emigranti koji su se vratili u Bosnu i Hercegovinu, te prva i druga generacija potomaka lica koja su se vratila u Bosnu i Hercegovinu, iako nisu prijavili stalno mjesto boravka i nisu se odrekli, niti izgubili svoje ranije državljanstvo.

Državljanstvo Bosne i Hercegovine naturalizacijom mogu steći lica koja se smatraju od naročite koristi za Bosnu i Hercegovinu, zahtjev podnosi lice neposredno Ministarstvu civilnih poslova Bosne i Hercegovine, a i Predsjedništvo Bosne i Hercegovine može dati inicijativu za prijem državljanstva lica koje se smatra od naročite koristi za Bosnu i Hercegovinu.

Od naročite koristi za Bosnu i Hercegovinu su ona lica koja su postigla značajne međunarodno priznate rezultate u oblasti kulture, nauke, obrazovanja, politike, sporta, ekonomije i drugih oblasti.¹⁷ Lica koja su potencijalni reprezentativci Bosne i Hercegovine u sportu, kao i lica čiji je doprinos u oblasti kulture, nauke, obrazovanja, politike, sporta, ekonomije i drugih oblasti od značaja za razvoj i prosperitet Bosne i Hercegovine, te međunarodnu afirmaciju Bosne i Hercegovine.

2.2.5. Sticanje državljanstva Bosne i Hercegovine putem međunarodnog sporazuma

Pojedini međunarodni ugovori sadrže odredbe kojima se reguliše, pored ostalog, i pitanje sticanja državljanstva. Ovakve odredbe naročito su česte u mirovnim ugovorima, jer se teritorijalne promjene vrše najčešće u toku i neposredno poslije ratova, mada to ne znači da se takve odredbe ne mogu nalaziti i u drugim ugovorima. Pravilo je, dakle, da kad se vrše teritorijalne promjene, da se tada postavlja i pitanje državljanstva onih ljudi koji su se nalazili na anketiranim, pripojenim ili vraćenim teritorijama. O sticanju državljanstva putem međunarodnog sporazuma u samom Zakonu o državljanstvu Bosne i Hercegovine nije bliže

¹⁷ Pravilnik o postupku prijema u državljanstvo Bosne i Hercegovine lica koja se smatraju od naročite koristi za Bosnu i Hercegovinu („Sl. Glasnik BiH“ broj 67/09), čl. 2.

ništa rečeno,¹⁸ nego se uređuje samostalnim sporazumima koji se posebno zaključuju sa svakom državom.

Posebno je značajno da je ustavom predviđena mogućnost sticanja dvojnog državljanstva pod uslovom da se zaključi bilateralni sporazum između Bosne i Hercegovine, odobren od strane Parlamentarne skupštine i dotične države, koji reguliše to pitanje. Kada se zaključi takav sporazum, on se primjenjuje samo na građane države sa kojom je sporazum zaključen i slučajeve koji se sporazumom utvrde i vrše na način utvrđen u tom sporazumu. Međunarodni sporazum se objavljuje u „Službenom glasniku BiH“, prema tome državni organi koji odlučuju o sticanju državljanstva Bosne i Hercegovine putem međunarodnog sporazuma moraju dosljedno postupati po tom sporazumu. Sporazum kojim su regulisani uvjeti za sticanje dvojnog državljanstva Bosna i Hercegovina ima sa Republikom Srbijom, Republikom Hrvatskom i Kraljevinom Švedskom.

Ustav Bosne i Hercegovine nigdje ne propisuje da će se državljani Bosne i Hercegovine koji imaju državljanstvo druge države morati odreći tog državljanstva ako žele da zadrže i državljanstvo Bosne i Hercegovine. Tačno je da Ustav Bosne i Hercegovine propisuje da državljani Bosne i Hercegovine mogu imati državljanstvo druge države pod uvjetom da postoji bilateralni ugovor između Bosne i Hercegovine i te zemlje. Međutim, Ustav Bosne i Hercegovine, tačnije član I/7.d), nigdje ne propisuje da će se državljani Bosne i Hercegovine koji imaju državljanstvo druge države morati odreći tog državljanstva ukoliko nije zaključen bilateralni ugovor između te države i Bosne i Hercegovine, ako žele da zadrže i državljanstvo Bosne i Hercegovine. Osporene zakonske odredbe upravo to propisuju, državljanima Bosne i Hercegovine koji imaju državljanstvo druge države dosadašnjim se Zakonom o državljanstvu BiH postavljao uvjet na koji oni ne mogu utjecati. Državljanima Bosne i Hercegovine su državljanstvo druge države stekli na osnovu propisa te države, nezavisno od toga da li je Bosna i Hercegovina sa tom državom zaključila bilateralni ugovor (npr. Kraljevina Švedska).¹⁹

U slučaju da naš državljani ima više državljanstava, smatraće se da je državljani one zemlje u kojoj ima prebivalište, ako nema prebivalište ni u jednoj zemlji, smatrat će se da je

¹⁸ Mustafa Kamarić i Ibrahim Festić, *Upravno pravo opšti dio*, 3. izdanje, Magistrat, Sarajevo, 2004., str. 189.

¹⁹ <http://tip.ba/2018/10/28/odricanje-bosanskog-drzavljanstva/>

državljanin one zemlje sa kojom je u najbližoj vezi (gdje je radio zadnji put, posljednje bračno stanje).

2.3. Prestanak državljanstva Bosne i Hercegovine

Zakon osigurava da , ni pod kojim uvjetom, državljanstvo Bosne i Hercegovine se ne može izgubiti, ukoliko bi time osoba ostala bez državljanstva, odnosno bila apatrid. Na ovaj način je zakonodavac regulisao pitanje apatridije i izbjegao mogućnost njenog pojavljivanja, što je u skladu sa Evropskom konvencijom o državljanstvu.

Državljanstvo može prestati smrću fizičkog lica ili odlukom nadležnog organa za vrijeme života fizičkog lica. Razlikovanje ova dva osnovna načina prestanka državljanstva značajno je zbog toga što u slučaju prestanka državljanstva smrću fizičkog lica, ovaj prestanak djeluje samo u odnosu na lice koje je umrlo, dok prestanak državljanstva na osnovu odluke nadležnog organa može djelovati u određenim slučajevima i na članove njegove porodice.²⁰

Državljanstvo se ne može izgubiti ako bi osoba time ostala bez državljanstva (apatrid), osim ako je državljanstvo Bosne i Hercegovine stečeno prevarom, putem lažnih informacija ili na osnovu činjenice koja se ne može odnositi na podnosioca zahtjeva.

Državljanstvo Bosne i Hercegovine prestaje:

- a) odricanjem,
- b) otpustom,
- c) oduzimanjem,
- d) međunarodnim sporazumom.²¹

Osoba koja želi da se odrekne od državljanstva Bosne i Hercegovine, daje izjavu o odricanju lično ili putem punomoćnika na pripremljenom obrascu kod Ministarstva civilnih poslova Bosne i Hercegovine ili u diplomatsko konzularnim predstavništvima Bosne i Hercegovine u inozemstvu. U postupku odricanja državljanstva za maloljetnu djecu, pored izjave o odricanju potrebna je i izjava o saglasnosti oba roditelja za odricanje, ako su djeca starija od 14 godina i njihova izjava o saglasnosti za prestanak državljanstva Bosne i Hercegovine. Ako je drugi roditelj stranac, za njega se prilaže uvjerenje o državljanstvu, a ako

²⁰Mustafa Kamarić i Ibrahim Festić, *Upravno pravo opšti dio*, 3. izdanje, Magistrat, Sarajevo, 2004., str. 190.

²¹ Član 16. Zakona o državljanstvu BiH.

je drugi roditelj umro, onda se prilaže izvod iz matične knjige umrlih. Odluke o sticanju ili prestanku državljanstva Bosne i Hercegovine donosi Ministarstvo civilnih poslova. Državljanstvo Bosne i Hercegovine prestaje osobi kada nadležni organ utvrdi da su ispunjeni potrebni uvjeti i stranci uruči rješenje. Prestanak državljanstva upisuje se u matičnu knjigu rođenih i matičnu knjigu državljana na osnovu pravosnažnog rješenja nadležnog organa dostavljeno službenim putem.

Državljanstva BiH od 1996. do 20. jula 2018. godine odreklo se 80.311 naših sada već bivših sugrađana. Prema podacima Ministarstva civilnih poslova BiH, najviše građana iz knjige državljana se ispisalo 2003. godine, i to njih 9.070, dok ga se 2002. odreklo 8.212 osoba. Broj odricanja se postepeno smanjivao u narednim godinama, pa se tako od 2008. do 2015. prepolovio i nije prelazio 4.000 ispisa godišnje. Ali se 2016. godine situacija ponovo mijenja nagore i broj odricanja se povećava. Najčešće se odricanje vršilo radi sticanja državljanstva SR Njemačke, Austrije, Slovenije, Norveške, Danske, Češke, Srbije, Hrvatske i Crne Gore. Danska je u međuvremenu donijela novi zakon po kojem ne traži odricanje”. U postupku odricanja stranke nisu dužne da kažu druge razloge osim činjenice da već posjeduju ili im je zagantovano sticanje državljanstva druge države. U neformalnim razgovorima najčešće navode kao stvarni razlog pravo na posjedovanje nekretnina, olakšano putovanje, olakšano studiranje u inostranstvu te radno-pravni status...²²

Državne institucije ovaj problem ne gledaju ozbiljno, a stručnjaci smatraju kako je jedini izlaz u tome da se država ozbiljno pozabavi ovim problemom i da se napravi pravna strategija kako zadržati stanovništvo, prvenstveno mlade i obrazovane ljude koji u Bosni i Hercegovini ne vide budućnost.

2.3.1. Prestanak državljanstva Bosne i Hercegovine odricanjem

Dobrovoljno odricanje od državljanstva odnosi se na čin slobodne volje kojim se neko lice odriče svog državljanstva. To se u principu vrši u vidu usmene ili pismene izjave. Naknadno oduzimanje državljanstva može da se dešava automatski ili po diskrecionoj volji organa.²³ Dobrovoljno odricanje od državljanstva smatra se za osnov za isključenje datog lica, što nije dozvoljeno po Konvenciji iz 1954. godine. Svrha i cilj ovog međunarodnog ugovora, da licima

²² <http://novum.ba/vijest.php?id=25874>

²³ UNHCR, Priručnik o zaštiti lica bez državljanstva, Ženeva, 2014., str.20.

bez državljanstva omogućiti da uživaju svoja ljudska prava, podjednako su relevantni i u slučajevima dobrovoljnog odricanja, kao i nedobrovoljnog oduzimanja državljanstva.

Punoljetna osoba koja živi u inostranstvu i ima državljanstvo druge države ili joj je zagantovano sticanje državljanstva druge države, ima pravo da se odrekne državljanstva Bosne i Hercegovine. Uvjeti za dijete su isti kao i za punoljetna lica, stin da zahtjev za odricanje državljanstva mogu podnijeti, oba roditelja djetet, samo jedan roditelj uz saglasnost drugog roditelja koji je državljanin Bosne i Hercegovine ili jedan roditelj kojem je državljanstvo Bosne i Hercegovine prestalo odricanjem, a ako je dijete starije od 14 godina i njegova izjava o saglasnosti za prestanak državljanstva Bosne i Hercegovine odricanjem.

Odluka o odricanju može biti poništena na zahtjev lica koje nije steklo državljanstvo države koja mu je dala garanciju,²⁴ zahtjev se može podnijeti kada lice nije steklo strano državljanstvo. Ova mogućnost je u funkciji sprečavanja da to lice ne postane apatrid (lice bez državljanstva), što je u skladu sa Konvencijom o smanjenju broja lica bez državljanstva i Evropskom konvencijom o državljanstvu.

2.3.2. Prestanak državljanstva Bosne i Hercegovine otpustom

Otpust iz državljanstva Bosne i Hercegovine je takav način prestanka državljanstva u kojem je bitna želja lica i ispunjavanje zakonskih uslova za ispunjenje te želje.²⁵ Radi se o gubitku državljanstva Bosne i Hercegovine za lica koja žive na teritoriji Bosne i Hercegovine. Uvjeti su kumulativni, što znači da svi moraju biti ispunjeni da bi se mogao odobriti otpust.

Licu će se odobriti otpust pod uslovom da je navršilo 18 godina života, izmirilo doprinose, poreze i druge obaveze plaćanja, te vojne obaveze, da ima strano državljanstvo ili dokaz da će biti primljen u strano državljanstvo, da se protiv njega ne vodi krivični postupak zbog krivičnog djela za koje se goni po službenoj dužnosti. Za dijete mlađe od 18 godina državljanstvo Bosne i Hercegovine prestaje otpustom na zahtjev jednog ili oba roditelja, a ako je dijete starije od 14 godina traži se i njegov pristanak.

²⁴ Član 20. Zakona o državljanstvu BiH.

²⁵ Dedić Sead, *Upravno pravo*, Bihać/Sarajevo, 2001., str. 283.

Rješenje o otpustu iz državljanstva Bosne i Hercegovine bit će poništeno na zahtjev stranke ako ta stranka nije stekla državljanstvo države koja mu je izdala garanciju za sticanje državljanstva, o čemu je to lice dužno priložiti odgovarajući dokaz.

2.3.3. Prestanak državljanstva Bosne i Hercegovine oduzimanjem

Državljanstvo Bosne i Hercegovine može biti oduzeto ako je stečeno pomoću prevare, na osnovu lažnih informacija ili skrivanjem bitnih činjenica vezanih za podnosioca zahtjeva, kada državljanin Bosne i Hercegovine uprkos pravnoj zabrani vrši dobrovoljnu službu u stranim vojnim snagama, ako je državljanstvo stečeno naturalizacijom ili olakšanom naturalizacijom, nakon stupanja na snagu zakona, a nisu ispunjeni uslovi predviđeni zakonom, ako je državljanin osuđen u ili van Bosne i Hercegovine pravosnažnom presudom za krivično djelo čije radnje ozbiljno štete vitalnim interesima Bosne i Hercegovine.

Postupak za oduzimanje državljanstva Bosne i Hercegovine pokreće po službenoj dužnosti organ Bosne i Hercegovine nadležan za državljanstvo, provodi postupak, utvrđuje činjenično stanje i nakon toga donosi odgovarajuću odluku o oduzimanju državljanstva Bosne i Hercegovine licu koje je bilo predmet postupka.

Državljanstvo Bosne i Hercegovine prestaje otpustom, odricanjem ili oduzimanjem, danom dostavljanja rješenja o prestanku državljanstva Bosne i Hercegovine licu na koje se isto odnosi. Ako mjesto prebivališta tog lica nije poznato, ili ne može biti potvrđeno, državljanstvo Bosne i Hercegovine prestaje danom objavljivanja rješenja u Službenom glasniku BiH.²⁶

Datum prestanka državljanstva Bosne i Hercegovine je važan zbog toga što se od tog momenta prestanak državljanstva Bosne i Hercegovine treba upisati u matičnu knjigu rođenih lica na koje se odnosi rješenje o prestanku državljanstva.

Oduzimanje bi se moglo okvalifikovati kao način prestanka državljanstva zbog nevršenja državljanskih dužnosti, dok su otpust i odricanje način prestanka državljanstva čiji osnov nije u nevršenju državljanskih dužnosti (što vrijedi i za prestanak državljanstva po sili zakona i po međunarodnim ugovorima). U našem sistemu za ova dva načina je još zajedničko

²⁶Član 2. Zakona o državljanstvu BiH.

da je izjava volje ovi lica jedan od elemenata prestanka državljanstva i državljanstvo u svim slučajevima može prestati samo ako je sigurno da domaći državljanin neće postati apatrid.²⁷

2.4. Odnos između državljanstva Bosne i Hercegovine i entiteta

Svi državljani entiteta su istovremeno i državljani Bosne i Hercegovine.²⁸ Odnos između državljanstva Bosne i Hercegovine i entiteta utvrđen je u Ustavu Bosne Hercegovine, a bliže razrađen u odredbama Zakona o državljanstvu Bosne i Hercegovine.

Pravni odnos između državljanstva Bosne i Hercegovine i državljanstva entiteta za slučaj kada se državljanstvo Bosne i Hercegovine stiče porijeklom, rođenjem na teritoriji Bosne i Hercegovine ili usvojenjem, po samom zakonu smatra se da lice već ima državljanstvo jednog entiteta. Državljanstvo Bosne i Hercegovine i državljanstvo entiteta ne mogu postojati samostalno, već istovremeno i na taj način ona čine jedinstvenu i nedjeljivu pravnu cjelinu.

U slučaju kada određeno lice gubi državljanstvo entiteta, pravna posljedica te činjenice sastoji se u tome što se po tom osnovu gubi i državljanstvo Bosne i Hercegovine ako to lice ne stekne državljanstvo drugog entiteta. Kada lice izgubi državljanstvo Bosne i Hercegovine, pravna posljedica te činjenice sastoji se u tome što to lice istovremeno gubi i državljanstvo entiteta koje je imalo. Dakle, državljanstvo Bosne i Hercegovine i entiteta ne mogu postojati samostalno, već samo zajednički, a u odnosu prema inostranstvu entitetsko državljanstvo nema značaj.

Zakon posebno reguliše sticanje entitetskog državljanstva djeteta:

- Dijete koje BiH državljanstvo stiče porijeklom ili potpunim usvojenjem, stiče entitetsko državljanstvo roditelja ili usvojitelja koji posjeduje BiH državljanstvo.
- Ako roditelji ili usvojitelji imaju državljanstvo različitih entiteta dijete će:
 1. steći državljanstvo Entiteta u kome je rođeno, a
 2. ako je rođeno u inostranstvu, dijete će steći:
 - a) državljanstvo Entiteta kako je dogovoreno među roditeljima, ili
 - b) ako dogovor nije postignut, dijete će steći:

²⁷Mustafa Kamarić i Ibrahim Festić, *Upravno pravo opšti dio*, 3. izdanje, Magistrat, Sarajevo, 2004., str. 190.

²⁸ Kasim Trnka, *Ustavno pravo*, Drugo izmjenjeno i dopunjeno izdanje, Sarajevo, 2006., str. 142.

- u slučaju sticanja porijeklom, državljanstvo Entiteta roditelja koji je u diplomatsko-konzularnom predstavništvu BiH upisao dijete u matičnu knjigu rođenih, ili
- u slučaju sticanja potpunim usvojenjem, državljanstvo Entiteta u kojem ima prebivalište u BiH, ili ako mjesto prebivališta ne postoji, državljanstvo Entiteta roditelja koji je podnio molbu za upisivanje djeteta.²⁹

Ako određeno lice promijeni mjesto prebivališta sa područja jednog entiteta na područje drugog entiteta, po tom osnovu može doći i do promjene državljanstva entiteta. Promjene entitetskog državljanstva vrši se samo na zahtjev lica koje promijeni mjesto prebivališta, što znači da ta promjena zavisi od njegove volje, a promjena mjesta prebivališta predstavlja samo uvjet za promjenu entitetskog državljanstva. Ova promjena ne utiče na državljanstvo Bosne i Hercegovine.

Lica koja imaju državljanstvo entiteta Federacije ili Republike Srpske imaju pravo na promjenu tog državljanstva. Promjena entitetskog državljanstva podrazumijeva pravo državljana Federacije da to državljanstvo zamijeni za državljanstvo Republike Srpske i obrnuto, da državljani Republike Srpske to državljanstvo zamijene za državljanstvo Federacije. Lice ne može istovremeno imati oba državljanstva, već samo jedno i to: ili državljanstvo Federacije ili državljanstvo Republike Srpske.

Nadležnost organa za sticanje, promjenu ili izbor entitetskog državljanstva određuje se zakonom entiteta, u Federaciji Bosne i Hercegovine ta nadležnost pripada Federalnom MUP-a, a u Republici Srpskoj Ministarstvu uprave i lokalne samouprave.

Kao što je predhodno objašnjeno, svaki državljanin Bosne i Hercegovine, pored državljanstva Bosne i Hercegovine, mora imati i državljanstvo entiteta, i to: Federacije Bosne i Hercegovine ili Republike Srpske. Također je objašnjeno da državljanstvo Bosne i Hercegovine i državljanstvo entiteta čine jedinstvenu pravnu cjelinu i ne mogu postojati samostalno.

Državljanstvo Federacije je regulisano Zakonom o državljanstvu Federacije Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije BiH“ br: 43/01, 22/09, 61/09 i 65/11) i Pravilnikom o postupku sticanja i prestanka državljanstva Federacije Bosne i Hercegovine, promjeni

²⁹Mustafa Kamarić i Ibrahim Festić, *Upravno pravo opšti dio*, 3. izdanje, Magistrat, Sarajevo, 2004., str. 195-196.

entitetskog državljanstva i naknadnom upisu u matičnu knjigu rođenih („Službene novine Federacije BiH“, broj 108/12). Državljanstvo Republike Srpske je regulisano Zakonom o državljanstvu Republike Srpske („Službeni glasnik RS“ broj 49/14)

U primjeni navedenih propisa mora se istovremeno primjenjivati i Zakon o državljanstvu Bosne i Hercegovine. Primjena tog zakona zasnovana je na činjenici što su način sticanja i prestanka državljanstva entiteta istovjetni uvjetima i načinu sticanja i prestanka državljanstva Bosne i Hercegovine. To je osigurano time što je zakon o državljanstvu entiteta u cjelini usaglašen sa Zakonom o državljanstvu Bosne i Hercegovine.

3. UPOREDNOPRAVNI PRIKAZ UREĐENOSTI USLOVA ZA STICANJE I PRESTANAK DRŽAVLJANSTVA

3.1. Regulisanje državljanstva na prostoru bivše SFR Jugoslavije

Iako su pokazale veliku spretnost da otklone nedostatke iz ranijih zakonskih rješenja u vezi sa pitanjima državljanstva, države bivše SFRJ nisu u dovoljnoj mjeri uočile realnost u odnosima nastalim nakon disolucije bivše Jugoslavije. Oružani sukobi, ratovi i razaranja imali su negativne posljedice po odnose između ranijih jugoslovenskih federalnih jedinica.

Kontinuitet sa ranijim jugoslovenskim i republičkim državljanstvom potvrđuje da je državljanstvo suštinski ostalo regulisano unutrašnjim pravom. Regulisanje državljanstva nije se u svim slučajevima kretalo u okviru granica koje utvrđuje međunarodno pravo. U praksi, osnovni principi i načela nisu poštovani u odnosu na vlastite državljane različitog etničkog porijekla (izbjeglice i raseljena lica). Države zarad vlastitih političkih interesa nisu preduzele sve potrebne mjere da lica koja su na datum sukcesije država imala državljanstvo države predhodnice ne ostanu bez državljanstva. Problemi su postepeno prevaziđeni Zakonskim izmjenama i dodacima država sukcesorki, ali s aspekta ravnopravnosti i jednakosti pred zakonom, određena pitanja ostala su još uvijek neriješena.

Ne samo da je došlo do raspada jugoslovenskog sustava usporednog federalnog i republičkog državljanstva, već je uspostavljanjem novih suverenih država došlo do uvođenja vlastitih „režima državljanstva“ koji nisu u svim tačkama bili identični niti su uvijek poštovali međunarodna i evropska načela. Zbog toga je u novim zemljama dolazilo do problema oko pitanja državljanstva: problema u određenju privilegija i obaveza državljanstva (pravo na prebivalište, socijalnu pomoć, imovinska prava, politička prava, vojna obaveza, itd.) u novonastalim državama, degradacija građanskog statusa skupina koje su određene kao „nacionalne manjine“ u novonastalim državama, gubitak državljanstva u mjestu dugotrajnog prebivališta, rasprave oko dvojnog državljanstva, kršenje ljudskih prava povezanih s pitanjima građanstva i državljanstva itd.

Politike državljanstva razvijene u post-SFRJ zemljama 1990-ih još uvijek uzrokuju probleme u smislu da je potrebno i dalje raditi na postizanju ne samo pravnog već realnog osjećaja ravnopravnosti bez obzira na etničku pripadnost državi te osećaja svih građana da jednako „pripadaju“ određenoj državi, kao i ona njima, s jednakim pravima na nju i u njoj bez

obzira na etnicitet. Vezivanje političke pripadnosti državi s etničkom pripadnošću i danas predstavlja problem u jasnom određenju postavke suvereniteta država nastale raspadom bivše SFRJ.³⁰

3.2. Uporednopravni prikaz uređenosti uslova za sticanje i prestanak državljanstva Republike Srbije

Početak primjene Zakona o državljanstvu Republike Srbije od februara 2005. godine, prestaje da se primjenjuje Zakon o jugoslovenskom državljanstvu i Zakon o državljanstvu Socijalističke Republike Srbije. Državljaninom Republike Srbije, u smislu ovog zakona, smatrao se jugoslovenski državljanin koji je na dan 4. februara 2003. godine, imao državljanstvo Republike Srbije kao i lice koje je poslije tog datuma, a do početka primjene ovog Zakona steklo državljanstvo Republike Srbije. Državljaninom Republike Srbije, u smislu ovog zakona, smatrao se i državljanin SFRJ koji je na dan početka primjene ovog Zakona imao državljanstvo neke od bivših država SFRJ, odnosno državljanstvo druge države nastale na teritoriji bivše SFRJ i prijavljeno prebivalište na teritoriji Republike Srbije u trajanju od najmanje devet godine, pod uslovom da je podnijelo pismenu izjavu da se smatra državljaninom Republike Srbije i zahtjev za upis u evidenciju državljanja Republike Srbije.

Zakon o državljanstvu Republike Srbije propisuje da se državljanstvo Republike Srbije stiče porijeklom, rođenjem na teritoriji Republike Srbije, prijemom u državljanstvo i po osnovu međunarodnog ugovora. Državljanstvo prestaje u slučaju otpusta, odricanja i po međunarodnom ugovoru.

Prijemom državljanstvo Republike Srbije stiče se na osnovu pravosnažnog rešenja koje ministarstvo nadležno za unutrašnje poslove donosi nakon sprovedenog postupka predviđenog ovim zakonom.³¹

Porijeklom i rođenjem na teritoriji Republike Srbije državljanstvo Republike Srbije stiče se na osnovu upisa činjenice državljanstva u matičnu knjigu rođenih.

Ugovorom o dvojnomo državljanstvu potpisan između Republike Srbije i Bosne i Hercegovine, mogu da steknu srbijanski državljani, odnosno bosanskohercegovački državljani

³⁰ Jo Shov i Igor Štiks, Državljanin i državljanstvo posle Jugoslavije, Clio, Beograd, 2012., str. 438.

³¹ Član 6. Zakon o državljanstvu Republike Srbije („Sl. glasnik RS“, br. 135/04, 90/07 i 24/18).

koji su imali prijavljen boravak najmanje tri godine na teritoriji druge države, odnosno godinu dana ako su u braku sa državljaninom države ugovorenice.

U državljanstvo Republike Srbije mogao je biti primljen državljanin druge države članice, pod uslovom da je navršio 18 godina života i da je imao prebivalište na teritoriji Republike Srbije ili državljanin druge države članice koji je bio u braku sa državljaninom Republike Srbije.

Ako je državljanstvo Republike Srbije stekao jedan od roditelja, a drugi je državljanin druge države članice, državljanstvo Republike Srbije moglo je steći i njihovo dijete koje nije navršilo 18 godina života, ako to roditelji sporazumno odrede.

Usvojenik državljanin druge države članice, koji nije navršio 18 godina života, mogao je steći državljanstvo Republike Srbije, na zahtjev usvojioca, državljanina Republike Srbije.

U državljanstvo Republike Srbije može biti primljeno i lice rođeno u drugoj republici ranije SFRJ koje je imalo njeno državljanstvo ili je državljanin druge države nastale na teritoriji SFRJ, koje je kao izbjeglo, prognano ili raseljeno lice boravi na teritoriji Republike Srbije ili je izbjeglo u inostranstvo.

Za sticanje i prestanak državljanstva navedenim kriterijumima učinjen je značajan pomak u pravcu usklađivanja sa međunarodnim pravnim standardima koji se odnose na sticanje i prestanak državljanstva. Zakon o državljanstvu Republike Srbije potvrđuje kontinuitet državljanstva, sprečava nastanak apatrida, polazi od principa da je državljanstvo dobrovoljna veza i da svako ima pravo na promjenu i povraćaj državljanstva koje je predhodno napustio. Zakon omogućava olakšano sticanje državljanstva za izbjeglice i druge ugrožene kategorije lica.

Lice koje je rođeno na teritoriji Republike Srbije stiče državljanstvo Republike Srbije ako je do podnošenja zahtjeva neprekidno boravilo najmanje dvije godine na teritoriji Republike Srbije i ako podnese pismenu izjavu da Republiku Srbiju smatra svojom državom.

Stranac koji je najmanje tri godine u bračnoj zajednici sa državljaninom Republike Srbije i kome je odobreno stalno nastanjenje u Republici Srbiji može biti primjen u državljanstvo Republike Srbije ako podnese pismenu izjavu da Republiku Srbiju smatra svojom

državom.³² Iseljenik i njegovi potomci mogu dobiti državljanstvo Republike Srbije prijemom ako se iz njihovog ponašanja može zaključiti da poštuju spomenute vrijednosti.

Pod istim uslovima državljanstvo može steći i stranac čiji bi prijem predstavljao interes za Republiku Srbiju, njegov bračni drug, kao i bivši državljanin koji traži prijem. Iste olakšice imaju i maloljetna djeca.

Građani Bosne i Hercegovine mogu podnijeti zahtjev za državljanstvo Srbije po osnovu srpskog porijekla, po osnovu braka s državljaninom Republike Srbije, po osnovu prebivališta na teritoriji Srbije i po osnovu Ugovora o dvojnog državljanstvu sklopljenom između Srbije i Bosne i Hercegovine.

3.3. Uporednopravni prikaz uređenosti uslova za sticanje i prestanak državljanstva Republike Hrvatske

Državljanstvo u hrvatskom pravnom sistemu zasniva se na ustavnim principima i načelima opšteg međunarodnog prava. Ustavom Republike Hrvatske potvrđuje se pravo na državljanstvo, a sticanje i prestanak državljanstva Republike Hrvatske je uređeno Zakonom o hrvatskom državljanstvu usvojen juna 1991. godin, a u stvaranju povoljnijih uslova za sticanje državljanstva prirođenjem, Zakon je izmijenjen 13. maja 1992, godine.

Prema odredbama Zakona, lica mogu steći hrvatsko državljanstvo porijeklom, rođenjem na teritoriji Hrvatske, naturalizacijom i na osnovu međunarodnih ugovora. S druge strane, hrvatsko državljanstvo prestaje otpustom, odricanjem i po osnovu međunarodnih ugovora. Zakon polazi od principa koji su implementirani u svim zakonima država bivše SFRJ, princip porijekla kao prioritnog principa kod sticanja hrvatskog državljanstva, princip ravnopravnosti žene i muškarca, ravnopravnosti bračne, vanbračne i usvojene djece i dr.

Hrvatskim državljaninom smatra se pripadnik hrvatskog naroda koji na dan stupanja na snagu ovog zakona nema hrvatsko državljanstvo, a na dotični dan ima prijavljeno prebivalište u Republici Hrvatskoj, ako da pismenu izjavu da se smatra hrvatskim državljaninom.³³ Zbog činjenica naslijeđenih iz ranijeg zakonodavstva, te zbog posebnih okolnosti kao što su raspad zajedničke države, rat i migracije stanovništva došlo je do

³² Član 17. Zakona o državljanstvu Republike Srbije.

³³ Član 30. Zakona o državljanstvu Republike Hrvatske („Narodne novine“, br. 53/91, 70/91, 28/92, 113/93).

uskraćivanja prava na državljanstvo, što se odrazilo na nemogućnost ostvarivanja imovinskih, socijalnih, penzijski i drugih stečenih prava. Nejednakost pred zakonom najuočljivije se odrazila na lica koja nisu imala hrvatsko državljanstvo do 1991. godine, a koja su bila trajno nastanjena u Republici Hrvatskoj, kao i na lica koja su imala hrvatsko državljanstvo, ali se u dužem periodu nisu mogla legitimisati pred nadležnim državnim organima zbog uskraćivanja izdavanja potrebnih javnih isprava.

Zakonska pretpostavka za sticanje hrvatskog državljanstva porijeklom podrazumijeva da su oba ili jedan od roditelja u momentu rođenja djeteta hrvatski državljanin, tu činjenicu bilo je nemoguće dokazivati u slučaju izbjeglih, raseljenih i prognanih lica. Ova kategorija lica bila je dugo vremena uskraćena za dobijanje domovnice. Rođenje djeteta ili zaključenje braka na području Hrvatske pod privremenom zaštitom Ujedinjenih nacija, na području SRJ i Bosne i Hercegovine, nije bilo dovoljno osnova za priznanje u postupku javnih isprava koje su ove pravne činjenice mogle potvrditi. Čak i lica koja su imala domovnicu nisu mogla ostvariti svoja prava u postupku pred nadležnim organima, jer se nije priznavala javna isprava izdata na području Ujedinjenih nacija i drugih država bivše SFRJ. Navedeni problem Hrvatska je razriješila sklapanjem bilateralnog ugovora o međunarodnoj pravnoj pomoći u upravnim i krivičnim stvarima sa SRJ i Bosnom i Hercegovinom.

Stranac može steći hrvatsko državljanstvo ako ispunjava uslove, i to: da je navršio 18 godine života i da mu nije oduzeta poslovna sposobnost, da je do podnošenja zahtjeva imao prijavljen boravak najmanje pet godina neprekidno na teritoriji Hrvatske, da poznaje hrvatski jezik i latinično pismo, da se iz njegovog ponašanja može zaključiti da poštuje pravni poredak i običaje Hrvatske, da prihvata hrvatsku kulturu, da ima otpust iz stranog državljanstva ili da podnese dokaz da će otpust dobiti ako bude primljen u hrvatsko državljanstvo.

U slučaju kad strana država ne dopušta otpust iz državljanstva ili za otpust postavlja neispunjive uslove, dovoljno je da se uz zahtjev da izjava, da će se ako stekne hrvatsko državljanstvo, odreći stranog državljanstva.

Zakon propisuje i mogućnost naturalizacije pod povlašćenim uslovima za lica rođena na teritoriji Hrvatske, strance koji su u braku sa hrvatskim državljanima i kojim je odobreno trajno boravište na području Hrvatske, iseljenicima i njihovim potomcima, strancima koji su u braku sa iseljenicima hrvatskim državljanima, strancima čije bi primanje u hrvatsko državljanstvo predstavljalo interes za Hrvatske i njihove bračne drugove, o čemu se traži

mišljenje nadležnog ministarstva da takav interes postoji.

Sticanje hrvatskog državljanstva pod povlašćenim uslovima ima i pripadnik hrvatskog naroda koji nema prebivalište u Republici Hrvatskoj. Izmjenama Zakona iz 1992. godine, zamijenjena je zronska odredba iz 1991. godine u cilju da se olakša sticanje hrvatskog državljanstva prirođenjem pripadnicima hrvatskog naroda u odnosu na druge etničke zajednice.

Za otpust iz hrvatskog državljanstva pored pozitivnih mjerila kojim se utvrđuje mogućnost otpusta, zakon sadrži i negativne kojima se utvrđuje kada se otpust iz hrvatskog državljanstva ne može dati, npr. za lica protiv kojih se vodi krivični postupak zbog djela koja se gone po službenoj dužnosti i lica koja su osuđena na kaznu zatvora, dok tu kaznu ne izdrže.

Otpust iz hrvatskog državljanstva odricanjem može se dati licu koje je podnijelo zahtjev za otpust ako je navršilo 18 godina života, da nema smetnji u odnosu na vojnu obavezu, da je podmirilo sva fiskalna i druga dugovanja, da je pravno uredilo imovinske obaveze iz bračnog odnosa i odnosa roditelja i djece, prema hrvatskim državljanima i prema licima koja ostaju živjeti u Hrvatskoj, da ima strano državljanstvo ili da je dokazalo da će biti primljeno u strano državljanstvo. Djetetu do navršene 18 godine života prestaje hrvatsko državljanstvo otpustom na zahtjev roditelja, ako je hrvatsko državljanstvo prestalo otpustom jednog od roditelja, a drugi roditelj je strani državljanin.

Odluku o ratifikaciji Ugovora između Bosne i Hercegovine i Republike Hrvatske o dvojnomo državljanstvu je od posebnog značaja za brojne građane Bosne i Hercegovine koji već imaju državljanstvo Bosne i Hercegovine i Hrvatske.

ZAKLJUČAK

O državljanstvu, o njegovom sticanju ili oduzimanju, te drugim bitnim pitanjima njegovih građana prema državi, za svoje građane i za svoje državljanstvo, odlučuje država. Regulisanje ove važne oblasti je dato državi da ona uređuje odnose. Zbog značaja ove materije, značaja za primjenu privatnopravnih odnosa i osjetljivosti pitanja državljana i stranaca, te njihovog položaja i regulisanja prava i obaveza, nije moguće da neko drugi odlučuje o građanima osim države na čijem su teritoriju. Uostalom, Evropska konvencija o državljanstvu, donesena 6. novembra 1997. godine u Strazburu, obavezuje svaku državu da odredi, shodno svom sopstvenom pravu, ko su njeni državljani. Najvažnija obilježja na koja ukazuje Evropska konvencija su da svako lice ima pravo na državljanstvo, apatridija (lica bez državljanstva) treba da se izbjegavaju, niko ne smije da bude proizvoljno lišen svog državljanstva, ni brak ni razvod braka između državljanina države ugovorenice i stranca, niti primjena državljanstva jednog od bračnih drugova za vrijeme braka, ne smije da utiče na državljanstvo drugog bračnog druga.

Principi iskazani u Evropskoj konvenciji o državljanstvu, po svojim porukama, imaju univerzalan značaj. Veoma značajan je princip nediskriminacije kojim se države obavezuju da u svojim normama ne smiju praviti razlike ili različitu praksu, koja bi se svodila na diskriminaciju po osnovu spola, vjere, rase, boje kože, nacionalnog ili etničkog porijekla, bez obzira da li se radi o državljanima od rođenja ili državljanima koji su državljanstvo stekli kasnije.

Biti državljanin neke države, sukladno zakonu, znači da se pojedinac automatski smatra državljaninom pod uvjetima navedenim u državnim pravnim instrumentima koji se odnose na državljanstvo ili da je pojedincu državljanstvo dodijeljeno odlukom nadležnog državnog tijela. Ti instrumenti mogu biti Ustav, Predsjednička uredba ili Zakon o državljanstvu. Većina osoba zakonski se smatra državljaninom samo jedne države – to je obično država u kojoj je osoba rođena (jus soli). U ovim slučajevima u kojim administrativni postupci omogućuju diskrecijsko odlučivanje prilikom dodjeljivanja državljanstva, podnositelji zahtjeva za dodjelom državljanstva ne mogu se smatrati državljanima sve dok njihovi zahtjevi ne budu potpuni i odobreni, a državljanstvo te države dodijeljeno im u skladu sa zakonom.

Državljanstvo se može steći na više načina i sistema, načelom rođenja, porijekla i krvne veze kao i načelom prebivališta. Svaka država ovlaštena je svojim internim propisima uređivati uslove pod kojima pojedinac može steći ili izgubiti njeno državljanstvo, ostale države će priznati u onoj mjeri u kojoj je ono usklađeno u međunarodnim konvencijama, međunarodnim običajem te općepriznatim načelima prava koja se odnose na državljanstvo.

Danas u svijetu dominira kao način za sticanje državljanstva, sistem porijekla što nam pokazuje da zemlje žele da očuvaju broj svog stanovništva. Velike emigracije i seobe lica iz jedne zemlje u drugu doveli su i do razvitka sistema sticanja državljanstva.

Poslovi u vezi sa državljanstvom su u nadležnosti Ministarstva unutrašnjih poslova, a evidencije o državljanstvu (knjige državljana) vode nadležni matični uredi općine, odnosno grada, prema mjestu rođenja, ili u pojedinim slučajevima, prema prebivalištu osobe. Evidencije o prijemu stranaca u državljanstvo Bosne i Hercegovine, odnosno o prestanku državljanstva otpustom, odricanjem ili oduzimanjem vode nadležni organi entiteta, odnosno nadležni organi Bosne i Hercegovine. O sticanju i prestanku državljanstva donosilac odluke dužan je obavijestiti nadležni matični ured radi upisa u matične knjige rođenih.

Kada se uzme u obzir značaj državljanstva, onda je logično da je evidencija državljanstva neizostavna baza za ostvarivanje prava i obaveza državljana. Time je i velika odgovornost svih službenih lica koji na bilo koji način učestvuju u postupku evidencije i dokazivanja državljanstva.

LITERATURA

Bibliografske jedinice

1. Borković Ivo, *Upravno pravo*, 7. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Narodne novine, Zagreb, 2002.
2. Dedić Sead, *Upravno pravo*, Bihać/Sarajevo, 2001.
3. Jo Shov i Igor Štiks, *Državljeni i državljanstvo posle Jugoslavije*, Clio, Beograd, 2012.
4. Kamarić Mustafa i I. Fetić, *Upravno pravo opšti dio*, 3. izdanje, Magistrat, Sarajevo, 2004.
5. Trnka Kasim, *Ustavno pravo*, Drugo izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Sarajevo, 2006.
6. Visković Nikola, *Teorija države i prava*, 2. izdanje, Birotehnika, Zagreb, 2006.
7. Pravna enciklopedija, *Savremena administracija*, Beograd, 1985.
8. UNHCR, *Priručnik o zaštiti lica bez državljanstva*, Ženeva, 2014.
9. UNHCR, *Priručnik za parlamentarce „Državljanstvo i apatridnost“*, br. 11 – 2005.

Pravni propisi

1. Evropska konvencija o državljanstvu, Savjet Evrope, Serija evropskih ugovora br. 166, Strazburg, 6.XI 1997.
2. Ustav BiH
3. Zakon o državljanstvu BiH (“Službeni glasnik BiH” br. 22/16)
4. Zakon o državljanstvu Federacije Bosne i Hercegovine (“Službene novine Federacije BiH” br. 34/2016)
5. Zakon o državljanstvu Republike Srpske („Sl. glasnik RS“, br. 59/2014)
6. Zakon o državljanstvu Republike Srbije („Sl. glasnik RS“, br. 135/2004, 90/2007 i 24/2018)
7. Zakon o državljanstvu Republike Hrvatske („Narodne novine“, br. 53/91, 70/91, 28/92, 113/93)
8. Pravilnik o postupku, dokaznim sredstvima i načinu upisa državljanstva Federacije Bosne i Hercegovine u matičnu knjigu rođenih i matičnu knjigu državljana (Sl. novine Federacije BiH br. 85/2016)
9. Pravilnik o postupku prijema u državljanstvo Bosne i Hercegovine lica koja se smatraju od naročite koristi za Bosnu i Hercegovinu, („Sl. Glasnik BiH“, broj 67/09)
10. Uputstvo o naknadnom upisu činjenice rođenja i činjenice državljanstva u matične knjige lica koja su državljanstvo Bosne i Hercegovine stekla po propisima R BiH (“Službeni glasnik BiH” br. 30/16)

Internet izvori

1. <http://novum.ba/vijest.php?id=25874>
2. <http://tip.ba/2018/10/28/odricanje-bosanskog-drzavljanstva/>